

POPOTNIK

Pedagoški in znanstven list

L. XXXIII.

1912

Štev. 8. ::

Ureja

M. J. NERAT,

šolski ravnatelj v Mariboru.

Last in založba Zaveze avstrijskih jugoslo-
vanskih učiteljskih društev ::

:: Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani ::

V Ljubljani, dne 15. avgusta 1912.

Vsebina:

1. <i>Pav. Flerè</i> : Delovna ali dejanjstven šola (Dalje.)	225
2. <i>Anton Skala ml.</i> : Slovenski pesniki in pisatelji	233
3. <i>Ana Pfelfer</i> : Prosto spisje v I. razredu (Konec.)	237
4. <i>Dr. Iv. Lah</i> : Uvod v jožefinsko šolstvo (Dalje.)	242
5. Razgled.	
Pedagoški paberki	249
Šolska higijena	251
Šolske in učiteljske vesti	252
Srednje in višješolski vestnik	253
Inostransko šolstvo	254
Prosvetna kronika	254
Razne vesti	255
Mala poročila	256

Delovna ali dejanjstvena šola.

Pavel Flerè.

(Dalje.)

Pred štirimi leti je predaval Kerschensteiner v Zürichu o svojem delu in tedaj je povedal tudi o razvoju svojih šol tole:

— Dvanajst let iščem sredstev, da ugladim pot delovni šoli. Leta 1896. se mi je posrečilo, da sem uvedel pouk v šolskih kuhinjah v tedenskih štirih urah obligatorično v vseh osmih dekliških razredih, nekaj let pozneje na šolskih vrtih, nadalje v akvarijih, terarijih in volierjih. Leta 1900. smo lahko zvezali obligatno z vsemi osmimi deškimi razredi delavnice za obdelovanje lesa. Leta 1903. se je začela reforma v risarskem pouku in leta 1907. se je uvedel v osmem deškem razredu laboratorijski pouk za fiziko in kemijo. Tako se izmikajo tla korak za korakom staremu knjižnemu ustroju. —

Ena najpoglavitnejših zahtev Kerschensteinerjevih je, da postani šola delovna družba. Gotovo pa je, da se dá razprostrti in razširiti ta princip na mnogo širši obseg, kakor ga nudi manualno delo s svojimi skupnimi interesi in da je ta skupnost prav lahko še tudi v čem drugem in zaradi česar drugega kakor zaradi »različne nadarjenosti otrok«.

Toliko prav o malem o tem možu, ki je nam v vsakem oziru za natančnejše spoznanje sploh najbolj pristopen.

b) Dr. Alwin Pabst.

»Die Knabenhandarbeit in der heutigen Erziehung« je temeljno delo tega zastopnika delovne šole v Leipzigu. Na neko njegovo delo, ki kaže pregled delovnega pouka v Nemčiji, še pridem pozneje, obrnil bi se rad še enkrat k že omenjenemu najnovejšemu »Moderne Erziehung sfragen«. (Na to knjigo se bom opiral tudi še pri poročilih z Angleškega in iz Amerike.) Za zdaj nas bo zanimal odstavek 8. z naslovom

»Werktätige Erziehung und gewerbliche Erziehung«, ker se mi zelo zdi, da prav v tem odstavku kratko pa izcrpno precizira svoje stališče. Ne rokodelcev — pravi — hoče vzgajati delovna šola, vendar pa ima šolska delavnica tesne vezi tudi z delavnicami v življenju. Kakor pa tudi drugi predmeti — pisanje in pisarna; petje in koncertno petje; telovadba in atletika — nimajo namena pripravljati na gotov stan, tako tudi delavnica ne. Tudi učni pripomočki, ki jih nareja šolska delavnica, so vedno le sredstvo k smotru, da si pridobi gotovo priročnost in da se doseže s tem gotove vzgojne učinke; v delavnici zunaj pa edini smoter organiziranega delovanja izdelovanje produktov. Že v zgoraj omenjenem svojem delu je pisal Pabst obširno o vzgojnih učinkih ročnega dela v zvezi s tremi glavnimi strujami moderne pedagogike: v psihološkem, v socialno-pedagoškem in umetniško-vzgojnem oziru; v tem članku pa se ozira na najbolj moderne zahteve za povzdigo obrti, zlasti umetniške obrti ter pogovarja razliko stare obrti v primeri z novo. Potem pa prehaja na glavno misel, na vzgojen moment ročnega dela v šoli in kako se postavlja ta proti obrtni vzgoji. Vzgoja sploh — pravi — mora preskrbeti obrtnosti delavnih moči, ki se zahtevajo za kvalificirana opravila. Te more dati le skrbno šolanje v delavnici in je nalog obrtne vzgoje. Te pa ni mogoče reformirati, če ni temelj reformiran, t. j. ljudska šola. Zato je treba vzgajati mladino tako, da se razvijajo produktivne moči, ki v nji spe.

»Vsa naša vzgoja, od umetno-obrtne strokovne šole, ki tvori vrh, pa dol do najnižje stopnje ljudske šole mora biti prežeta z mislijo, da ne vidi v učencu le prihodnjega obrtnika, ampak pred vsem človeka ter smatra tega za bitje, obdarjeno z močmi duha in telesa, katerih razvoj je najvišja vzgojna naloga.«

Namenoma sem citiral to dobesedno, ker mi priznava Pabst v tem dvoje: 1. da ne govori o vseh šolah, ampak se skrbno giblje le v okvirju ljudske in strokovne; 2. mi natančno izraža namen poti, po kateri gre v vzgoji.

Pabst je praktik in predvsem praktik. Njegovo delo so šolske delavnice v Leipzigu in on tvori s Kerschensteinerjem in Denzerjem trojico, ki hodijo isto pot, ki praktično p o s k u š a j o. Nobeden ne trdi: to in le to, tako in le tako; Pabst in Denzer pravita:

»Kar rast ein uspeva tukaj, pride v dobro vsemu delovnemu pouku. Če se enkrat dokaže na teh različnih poskusnih šolah, da je delovni pouk izvedljiv, da je izražena in izkušena njegova metoda in tehnika ter je pridobljen dober snovni načrt, se bo zelo olahkočila njegova uvedba v drugih šolah.« —

Pabst in Denzer sta tudi napravila pregled o delovnem pouku v Nemčiji. Razposlala sta vprašalno polo in dobila okolo 50 poročil in dopisov. Po Layu posnemam o tem:

c) Stanje delovnega pouka v Nemčiji.

24 je bilo ljudskih šol, ki so vposlale odgovor, 15 pomožnih šol, 1 obrtna šola, 1 gimnazija, 1 pripravljavnica in realna gimnazija in 3 seminar-ske vadnice. Trdijo pa, da je takih šol z uvedenim delovnim poukom več. Da vidimo, kakšne so bile vpraševalne pole in kakšni odgovori, jih pri-občujem izbranih ednajst v priloženi tabeli. (Str. 228 in 229.)

Delovni pouk je učni princip za nazorni nauk v 31. šolah, v račun-stvu v 22., v čitanju in pisanju v 16. š., na nižji stopnji v domovinoznanstvu v 14., v prirodoznanstvu v 12., v naravoslovju v 13., v pouku o prostoru (11), v risanju (15), na srednji in višji stopnji, posamezno tudi v kemiji in geografiji.

Učna disciplina s posebnimi urami je delovni pouk v 35 šolah, med temi je 12 pomožnih šol, 1 poljedelska strokovna šola, 3 šole v za-vodih, 1 gimnazija, 1 pripravnica in realna gimnazija, 3 seminarske šole in 14 ljudskih šol. Važno je pred vsem, da je med 23. navedenimi ljud-skimi šolami jih 14, v katerih je delovni pouk tudi učni predmet. In s tem se dotaknemo perečega vprašanja — pravita poročevalca — ali bodi de-lovni pouk le učni princip ali tudi učna stroka. V praksi je večkrat oboje in dozda še o tem ni enotnega mnenja. Gotovo pa je, da se bo rešilo to vprašanje le v šoli in po šoli; pa šele po desetletjih. V pomožni šoli, kjer je učitelj bolj prost z ozirom na razdelitev ur in učne snovi, ne nasprotuje uvedbi delovnega pouka kot učni predmet toliko težkoč; v ljudski šoli se pa ne bo — pravita — dobilo vedno dovoljenja za znižanje ali zvišanje učnih ur ali za njih premestitev. Zato bo treba smatrati delovni pouk kot »posebno metodo za doseg predpisanega učnega smotra« (Makiyama).

Tabela nam kaže, s kako mnogovrstnim materijalom in orodjem se dela, vendar prevladuje splošno oblikovanje v ilu in plastilini. Napravlja pa se celo fizikalne aparate, modele itd. Kakor bomo videli pozneje pri ameriških šolah, je to izdelovanje v Nemčiji še precej redko in v povojih.

Pomen tega dela so označili največ kot pridobitev jasnih predstav, samoiznajdba, kritične sodbe, izobrazba čuta za lepoto, vaja očesa in roke ter uveljavljanje in cenjenje ročnega dela. Vendar pa kažejo odgovori v ti rubriki, da si tudi tisti, ki se pečajo z manualnim delom v šoli, le še niso popolnoma na jasnem o njegovem pomenu. Opravičujejo pa jih po pravici s tem, da so se šalili vsi ti tudi v učni šoli in vidijo izvečine v delovnem pouku le sredstvo za pospeševanje intelektualne izobrazbe. Če je to na-ziranje napačno?!

Še par primerov iz teh poročil poskusov:

Kum pa v Darmstadtu naslanja ročno delo na geometrijo. Geometrijski pojmi in stavki se ponazorujejo na modelih, se rišejo in končno jih na-

Tabela k c) „Stanje delovnega

K r a j	Vrsta šole	Začetek poizkusa	Obseg	Učna stroka, posebne ure	Učni principi
Königsberg	9raz. deška šola	1897	14 razred., vse stopnje, popolni razredi	Od 5. šol. leta vsak razred 2 uri	N. u., rač., real., prirod., ris.
München	Ljudska šola	4 leta	V 6. in 7. šol. letu popolni razredi (50)	ne	Prirodoslanstvo, kemija.
Neurode v Šleziji	Ljudska šola	1889	4.— 8. šol. leto	3 ure na teden	—
Kaufring	Ljudska šola	1905	Srednji in višji razredi (35 dečkov)	ne	Prirodosl.
Glauchau	Ljudska šola	1895. fakult. 1898. obligat. 1906. „ 1907	za vsa učilišča; 1. in 2. deški razr. (7. in 8. šol. leto), 3. in 4. razred, 1. š. leto zaostalih	2 uri 2 uri 2 uri } na teden	Uporaba pouka, rač., ris., rač., roč. d., prirodosl., naz. u.
Weimar	Ljudska šola	4 leta 15 let	V 1. a in 2. a razr., v vseh 3., 2. in 1. r., v 2. razr. 7 a in 8 a.	2 uri	Ris., prirodosl., real., naz. u.
Mühlhausen v E.	Ljudska šola	Vel. noč 1907	9 razredov, popolni razredi (40—54 učen.)	ne	Naz. u., pouk v pis., real.
Stuttgart-Gaisburg	Ljudska šola	Od 1908	7 razredov, VI. in VII. pol razr.	2 uri	Real., prirodosl., ris.
Oldenburg v Gr.	Ljudska šola	Vel. noč 1908	1. šolsko leto, popolni razr. (40)	ne	Naz. u., pouk v pis., real.
Schmal-kalden	Ljudska šola	2 leti	2 razreda (izbir, 22)	2 uri	Razen tega: Naz. u., pouk v pis., ročn. d., prirodozn., real., ris.
Hagen v W.	Pomožna šola	6 let	3.— 8 šol. leto 5 razredov, popolni razr.	2 uri	Naz. u., real.

pouka v Nemčiji. — Iz leta 1909.

Kakšen delovniški pouk	Materijal	Orodje	P o m e n
Polaganje paličic, zgibanje papirja, oblikovanje, izdelki iz kartona in lesa	—	—	Spoznanje reči. Predstavljanje v prostoru, posredovanje jasnih nazorov
Izdelovanje fizikalnih aparatov	Les, steklo, kovina, papir	Žaga, kladivo, klešče, sveder	Navajanje k samostojnosti, k prostemu iskanju in kritične sodbe, spoznanje potrebe posameznih delov pri aparatu, veselje do dela, medsebojna prizanesljivost in pomoč
Izdelki iz lepenke, rezbarstvo, domači lesni izdelki	Smrekov, hojkov, in bukov les	Mizarska in knjigoveška orodja	Cenjenje telesnega dela, dosega gotove praktične ročnosti v roki, vzgoja k štedenju, rodoljubnosti in smislu za oblike
Lesni izdelki	Lesni odpadki	—	Izdelovanje šolskih in porabnih predmetov
Predstopnja, dela z lepenko, stružniška in rezbarska dela; rezbarjenje in skoblanje, oblikovanje, polaganje paličic	—	—	—
Delo s stružniki in iz lepenke, fizik. modeli, modeliranje	Les, lepenka, razni odpadki, plastilina il	—	1. Pridobitev jasnih predstav. 2. Izobraževanje smisla za lepoto. 3. Vaja roke in očesa. 4. Prigojenje praktičnega pogleda
Oblikovanje, gubanje, izrezovanje, polaganje tablic, graha, niti in paličic	Il, papir	Škarje	Ta pouk odgovarja bolj otroški naravi. Olahkoča delo učiteljevo ter obvaruje učenca pred praznim besedičenjem
Fizik. aparati in geometr. modeli, oblikovanje	Lepenka, les, železo, steklo il	—	Podpora učencu v tozadevnih učnih predmetih, obenem vaja očesa in roke
Oblikovanje, gubanje, polaganje	Il, plastilina, papir, paličice, grah, obroči	—	Zadostitev delovnemu nagonu. Delovniški pouk izobražuje čutnice in povzroča ostro mišljenje, zato pripravlja učencu zaklad najjasnejših predstav
Oblikovanje, dela iz lepenke in lesa	Il, plastilina, lepenka, les	—	Samolastno delo, učenje z delom, pospeševanje nazorov, jasnosti in priročnosti
Ilovanje, pletenje, polaganje paličic, stavbičev, lepjenje papirja, zgibanje, oblikovanje papirja, izdelki iz lepenke in lesa	Il, listi za gibanje, paličice, svetel papir, karton, tnalice (Klotzchen), lepenka, les	Šivanke, škarje, kladivo, klešče, žaga, ravnilo, stružnica	V podanju jasnih predstav, v vaji očesa in roke in v pripravi za praktično življenje

pravljajo ali v geometrijski uri ali zunaj nje iz lepenke ali tankih deščic z najnavadnejšimi orodji.

Blizo tako postopa tudi Zeidig v Annabergu. Ta pravi, da ni prav, če se vzame v risanju in rokotvornem pouku več, kakor zahteva »oblikovje« (Formenkunde).

Hertel v Zwickauu spet ima kot ročno delo plastično oblikovanje, in hoče spraviti ta oblikovni pouk v zvezi z risanjem na mesto nazor-nega pouka. Ta se sicer na ta način izgubi, kar bi po Seidlu, ki mu je d e l o večji in višji vir spoznanja kakor pa n a z o r — ne bilo škoda. —

Samostojen reformar je tudi

č) H. Scherer,

šolski nadzornik, ki se je zavzel za to, da se uvede ročno delo v učni načrt ljudske šole v Wormsu. V 1. in 2. šolskem letu se je predstavljalo v zvezi z nazornim naukom preproste predmete z grahom, paličicami in ilom. Otrok naj vadi oko in roko. V 3. in 4. šolskem letu so napravljali v ilu predmete iz strokovnega pouka in najbližje okolice, da se goji obliko-ven smisel in umetniško fantazijo. V 5. in 6. šolskem letu izdelujejo na podlagi oblikoslovnega pouka geometrijska telesa in odgovarjajoče porabne predmete iz lepenke — in na podlagi risanja se oblikuje iz ila. V 7. in 8. šolskem letu pa se pridruži modeliranju še rezbarstvo, s čemer se pospešuje poleg vaje očesa in roke tudi umetniška izobrazba.

Scherer s svojimi uvedbami ni imel sreče; nemška učiteljska skupščina jih je odločno odklonila. —

d) Učiteljsko društvo v Lipskem

Je eno izmed onih, ki so si stavili za nalogo razrešitev šolske reforme. Leta 1909. so izdali tudi list »Die Arbeitsschule« in priznavajo, da je teoretična obravnava tukaj »najbolj vsestranska in najtemeljitejša«. Ne bo odveč tudi za nas, če se pomudimo pri teh tovariših malo dalje. Zavrgli so tudi mannheimski sistem, ker po njihovem tudi ta »ne prinaša v svoji enostranosti rešitve problema, ampak pomeni celo nevarnost, ker gleda prek nje«.

Najkarakterističnejše točke za »Arbeitsschule« lipskega učiteljskega društva bi bile tele:

1. Arbeitsschule zahteva uredbo razredov.

2. Po Fröblovem stavku: »Krepek in popoln razvoj in izobrazba vsake naslednje stopnje temelji na krepkem, popolnem in samosvojem razvoju vseh in vsake posebne prejšnje stopnje —« pravijo: »Ta zahteva je ves naš program za bodočnost.«

3. Šola ne sme več izhajati iz naziranja, da mora podati otroku najsplošnejša dejstva posameznih znanstev; otroka je treba uvesti v vse naj-

raznovrstnejše pojave okolice — njegovega sosodstva — v kolikor odgovarja to njegovi vzgojni stopnji.

4. Kot vzrok mnogih neuspehov v šoli navaja Arbeitsschule dejstvo, da se ne upošteva bistva pozornosti. Pozornost se smatra največkrat za nekaj, s čemer učenec lahko razpolaga, če le »hoče«. Zahteva se vzgoja k pozornosti.

5. Se bojuje proti razvadi abstrakcije, ker se z vednimi pravili in formuliranjem navaja sistematično k površnosti, ki rodi napačne konsekvence in zmešnjavo misli v učenčevi glavi.

6. Pcvdarja, kolikokrat se precenjuje v šoli otrokove zmožnosti.

Maló predaleč gre menda pač

7. zahteva: »Čitanje in pisanje naj se iz 1. razreda popolnoma črta, računstvo naj se obdrži le kot nazorna oblika, in učne ure naj se znižajo tedensko na 12.« —

8. Šele v trinajstem letu naj se začne z razdelitvijo učne snovi v predmete. Zato pa noče A. S. tudi poznati nobenega učnega načrta in nobenega urnika. Utemeljuje se pa to z: »Učiti hočemo z delom!« —

Torej splošen pouk. Glavni princip pa je delo. In kaj imenujejo delo?

1. Občevanje z rečmi — torej razna dela se mora vzprejeti v šolski načrt v najobsežnejši obliki.

2. Delovnemu principu je prav, da zavzamejo najrazličnejše oblike človeškega dela in prednašanje najširši prostor in se pridobiva znanje tudi manj z razlago kakor pa aktivno, z lastnim gledanjem, opazovanjem in eksperimentiranjem.

3. Te glavne zahteve delovne šole — zaznava namesto podanja, zaznava spojena s prednašanjem, delo — niso nikakor ločene, ampak se spajajo večkrat druga v drugo.

4. Oblike prednašanja so raznovrstne: slikanje, risanje, izrezovanje na nižji stopnji, tudi gubanje in polaganje paličic, oblikovanje v ilu, plastilini, pesku . . . Tudi pismeno prednašanje spada sem. —

To so torej zahteve društva po A. S. in kakor vidimo, so precej radikalne. —

e) Hamburški in bremenski reformerji.

Ko je izšla lani R. Reißmannova knjižica »Die Arbeitsschule«, katere raziskavanja obsegajo sledeče besede: »Nasprotje delovne šole je avtoritetna šola, ki hoče določiti otroka v njegovem razvoju z vplivanjem od zunaj. Delovna šola pa hoče nasproti temu prost razvoj otroka s samoodkritjem v njem ležečih sil« — so se pečali z njo v mnogih listih, ki se pečajo z zadevo, in v 8./9. številu »Rolanda« je obširno pisal o nji Gansberg. Reformerji okoli »Rolanda« (Scharrelmann, Gurrliitt, Gansberg, Gerlach, Röhr i. dr.) so se videli nekako prisiljene, da so natis-

nili še sami nekak program v točkah o delovni šoli. Sicer je bilo že Scharrelmannovo delo »Der Weg zur Kraft« (1910) samo nekak program njega in njegovih, a tu je kazal s v o j o pot, pri razvoju osebnosti pa mora hoditi vsak s v o j o pot — pravi. In to je njihov princip — individualnost in nje popoln razvoj — kakor bomo takoj videli pri njih očrtavanju programa delovne šole.

Pod delovno šolo — pravijo — razumemo tisto šolsko reformo, kjer

1. tvori učitelj s svojimi učenci najtesnejšo skupnost, ki temelji na medsebojnem zaupanju in umevanju;

2. kjer se stremi v skupnem delu (otroška majoriteta z učiteljevo pomočjo) po rešitvi lastnoizvoljenih smotrov na lastnoizvoljenih potih;

3. kjer so glavne naloge učiteljeve to, da vzpodbuja, predstavlja in vedno združuje otroške sile, ki hočejo ubežati;

4. kjer tvori živ interes otrok izhod vseh vzgojnih in učnih odredb;

5. kjer so dane v prvi vrsti naloge produktivnim silam v otroku, s čemur se razvijajo indirektno vse druge sile;

6. kjer je glavna učna oblika prost neprisiljen razgovor, ki dovoljuje kakor v dobrem razgovoru med izobraženci vsak ugovor in spoštuje vse dragocene podatke;

7. kjer leže zadnji didaktični in nravni smotri v roki učiteljevi ter ostanejo njegove privatne zadeve, o katerih je dolžan dajati odgovor le skupščinam staršev, ki pa ostanejo otrokom skrbno skrite;

8. kjer pa obratno otrok misli, da ima vse niti pouka sam v rokah;

9. kjer nastopajo na mesto učiteljevih kazni ali prepovedi lastnodoločene postave v sredi moči razreda;

10. kjer stremi učitelj za tem, da zadrži — vsled induktivnega otrokovega mišljenja in čustvovanja — vsa splošna spoznanja, pojme in abstrakcije, da varuje otroke pred prezgodnjo splošnostjo ter tako razširja in pogloblja nazoren temelj njih svetovnega naziranja.

11. kjer se učitelj potrudi, da vzdrži v vseh disciplinah princip tolerančnosti in ne dela propagande iz ljubezni do vernosti za nobeno konfesijo, iz ljubezni do znanstvene resnice za nobeno stranko ali svetovno naziranje;

12. kjer preidejo dozrajne šolske discipline vedno bolj in bolj v celokupen pouk;

13. kjer ima manualno delovanje le toliko vloge, kolikor je potrebno in koristno za poglobitev in rešitev duševnih vprašanj;

14. kjer se vzgaja učence racionalno k rabi naših kulturnih sredstev;

15. kjer ima priložnostni pouk mnogo večjo vlogo kakor sistematični pouk.

Teh petnajst sem jih naštel po razpravi in z njimi niso izčrpane karakteristike delovne šole, ker — pravi Roland — ta znamenja niso in ne morejo biti izčrpana, ko je vse vprašanje še v toku in se pedagoški smotri menjavajo po času, ki bi jih rad uresničil. Ampak lepi so ti stavki in četudi imenuje te Hamburžane in Bremenčane kritik sistemov delovne šole Laj »Künstlerpädagoger«, bodo vendar tudi v dobi tehnike in najvišjega materijalizma prišli do veljave, ker ostane vedno umetnost še med prvimi in klic po razvoju individualnosti bo vtihnil vedno manj, pa tudi to točko bo morala upoštevati šolska reforma. (Dalje.)

Slovenski pesniki in pisatelji.

(S posebnim ozirom na Notranjsko. — Anton Skala ml.¹)

Razlika med starim in novim načinom izgojevanja je, da se po starem načinu vzgoji le nekaj pri človeku, dočim se po novem načinu vzgoji človeka.«

Gotovo so znane vsem onim, ki so čitali Stritarjeva »Dunajska pisma«, misli, napisane posebno v 9. in 10. pismu. Tako nekako: »Pri mladini je treba začeti; stare grče ne boš vzravnal. Lepo je napredovala ljudska šola — a jaz si jo mislim in želim drugačno. Lepo je gotovo, če ve bosopeti paglavec, koliko centimetrov je dolg lisičji rep, ali koliko višja je v daljni Aziji Gaurizanker gora nad slavno Kandrindžingo. Ali poleg tega ne bi bilo napačno, ko bi se učil tudi stvari — ki mu jih je potreba, ko vsakdanjega kruha.«

V 10. pismu pa je napisal: »Ali šolo, kakršno si mislim jaz, doživeli bodo komaj naših otrok otroci.«

Tako torej Stritar pred okroglo 30 leti. In če hočemo o isti stvari pisati danes, moramo le dostaviti, da se je ljudsko šolo sicer izboljšalo, a prav nič prenovilo.

Iste cilje, kakor si jih je postavila ljudska šola za M. Terezije, zasleduje še dandanes. Za dosego ciljev, — izboljšala je le zakone — metode.

Tako je torej napredovala in napreduje ljudska šola v jedru, a na zunaj? Na zunaj pa opažamo znaten napredek.

Dočim so prej skoro vsi šolniki (z malo izjemami) govorili in pisali, kako naj se vzgaja človeka, da bo razumel naprave, ki jih je izumil in jih izumuje svet; to pa tako, da bo znal ponoviti nekaj formuliranih stavkov iz prirodnih zakonov; da bo spoznal vse spremene glasov in vrste glagolov, da bo znal dobro razvrstiti živali v razne družine; dočim so se

¹ Poročal pri učiteljski konferenci v Vipavi.

torej trudili izobraziti človeka tako, da bi bil koristen ud le človeške družbe, delajo dandanes na to, da bi ljudsko šolo predrugačili in sicer v zmislu narodne vzgoje.

Vzgojiti je treba človeka, in to človeka iz vseh slojev, da bo poleg stvari in reči, ki so potrebne za njegov obstanek, spoznal tudi samega sebe in se zavedal stališča, ki ga zavzema med svojci — brati, da bo spoznal lastni narod in ga znal tudi primerjati z drugimi narodi.

Tudi do sedaj se je vzgojevalo nekoliko v tem zmislu, a to le nekatere v srednjih šolah. Koliko pa je teh pri nas — vemo.

Vsi ostali pa — in to je pravi narod — pa niso imeli pojma o narodu — narodnosti. Mogoče je to še dandanes? In če je, potem ni čuda, da se ljudje, ki se selijo v mesta drugih narodov, popolnoma odtujijo domovini, lastnemu narodu, ter se pri tem niti ne zavedajo, da so kaj izgubili, ali vsaj zagrešili. Treba je torej seznaniti vsakega človeka vsaj nekoliko s postankom, razvojem in delom lastnega naroda.

»Marsikateremu se zdi čudno«, piše Leban v svoji brošuri: »Slovstvena zgodovina v lj. š. l. 1885., da pišem o predmetu, ki ni predpisan v ljudskih šolah. Istina je, da se naravnost ne zapoveduje, da bi gojili slovstveno zgodovino v ljudski šoli, vendar razumni učitelj bode znal važni ta predmet družiti z jezikovnim poukom, kar bode gotovo na veliko korist nežni ljudskošolski mladini.« In dalje pravi: »Na tebi je torej, dragi mi tovariš, da učencem kažeš — kako so delovali, borili se in trpeli naši pisatelji za naš narod, tako bodeš budil v srčecih mladine ljubezen do našega jezika in naroda, svojemu narodu pa ustvarjal jeklene značaje in učenci tvoji, kot hvaležni narod slovenski, bode blagoslavljal tvoj spomin, ko bode že davno hladna zemljica pokrivala tvoje kosti.«

Tako torej Leban. Govoril in pisal je. Mogoče jih je bilo nekaj, ki so mu sledili in mu slede. Zakaj ne večina, nimam namena govoriti. Strinjati pa se moramo še dandanes z njim; če ne celotno pa vsaj v misli, na podlagi katere je spisal svojo brošurico, in na kateri skušajo strokovnjaki prenoviti ljudsko šolo.

In ta je: »Vzgojiti narod«.

Ljudska šola naj se torej ozira pri vzgoji tudi na to, da seznani že otroke z lastnim narodom; nudi naj otrokom čtivo domačih pisateljev in jih obenem tudi seznani ž njimi. Prevzame naj poleg drugih predmetov tudi »Slovstvo«.

Posledice take vzgoje so očitne.

Že od nekdanj zahtevajo, naj pazimo, da vzgojimo pri otrokih čut ljubezni do domovine; navdušujemo naj otroke, da bodo vedno zvesti lastni »materi«. Mnogo bi lahko govoril, kako se je izkušalo in se izkuša še dandanes to doseči, a rečem naj le: »Stvari, ki je kdo ne pozna, ne more ljubiti«.

In zopet pravi Lebar: »To je vse lepo in prav, a imeti bi morali nekaj navod, kako obravnavati slovastvo v naših ljudskih šolah«.

* * *

Kdaj in kako naj obravnavamo predmet v ljudski šoli?

Ni potreba za to posebnega časa — vsak teden ene ure, ali gotovega šolskega leta. Ne! Predmet obravnavajmo v zvezi z učnim jezikom takrat, ko so učenci vešči branja. To je nekako v tretjem šolskem letu. Berilne sestavke moramo takointako obravnavati, da seznanimo učence z vsebino in besedami. Pri takih prilikah izpregovorimo še o dotičnem pisatelju, ki je podpisan. To je pri nekaterih berilnih sestavkih zelo lahko, ker so pripovedovani iz življenja dotičnega pisatelja. N. pr. Levstikove pesmi: »Naša vas«, »Polje«. Erjavec: »Jaslice«. Gregorčič: »Nazaj v planinski raj«, itd.

Vendar pa se ne moremo zadovoljiti le s tem in takim, marveč — treba je priprave — in če pri katerem, gotovo mora imeti učitelj pri tem predmetu — voljo.

Nimamo še knjig, iz katerih bi črpali tozadevno, otrokom primerno snov. Treba se je okleniti le ljudskošolskih beril, poiskati v naših glavah in slovstvenih knjigah, kaj smo slišali in vemo o dotičnih pisateljih. Nato pa spremimo učence v kraje, kjer se je dogodila dogodbica, ki je v zvezi s pisateljevim življenjem, in še v kraje, ki so pomena za pisatelja, ter pričnemo s pripovedovanjem. Učence na Notranjskem lahko še temeljiteje seznanimo z onimi pesniki in pisatelji, ki so bili na Notranjskem rojeni, posebno pa s tistimi, ki so pri nas živeli in delovali; ne smemo pa pozabiti tudi na one, ki so v svojih pesnih, povestih opevali kraje, dogodke itd. na Notranjskem. Sploh pa si mislim način pripovedovanja tako-le: V tretjem šolskem letu, ko pripovedujemo otrokom še vse predmete v obliki povestic, bi tudi iz življenja pisateljev pripovedovali različne anekdote ter jih seznanili z leposlovnimi deli, ki so napisana v berilih in s tistimi, ki jih otroci poznajo vsled ponarodnelosti ali kako drugače.

Drugače pa mislim to od četrtega šolskega leta dalje.

Seveda mislim tako le v tretjem šolskem letu. Kdaj naj pripovedujemo, ali pred ali po ali med obravnavanjem berilnih sestavkov, je prepuščen nam samim, kakor vidimo, da je potreba.

Otroci se uče tudi drugih predmetov bolj stvarno, znajo že nekoliko stvarno misliti, poznajo že kaj iz posameznih dob v zgodovini. Opustiti mislim torej pripovedovanje anekdot, le važnejše si pridržim ter seznanim učence z delovanjem, pomenom pisateljev, največ pa s slovstvenimi deli. Pripomnim pa, da ne pričakujem od učencev modrih sodb o delovanju in delih, marveč zbuditi jim hočem s tem le veselje do čitanja. Še na nekaj mislim pri tej priliki.

Pri kom naj začnem in kako naj nadaljujem. Ni napačno, da se držimo gotovega reda. Žalibog, da imamo tako malo uporabna berila v ljudskih šolah.

Kar je namenjenega »Zabavi in pouku«, je z malo izjemami — zelo mala zabava. Čudno pa je, da so med »Cerkev, šolo in hišo«, »Letne čase«, »Prirodo«, »Dom in svet« razmetane križemkražem pesmi, povesti prvih a tudi zelo skromnih pisateljev. Nered torej v sestavi in nered v razvrstitvi. Berila naj bi bila — po mislih vseh — mislim, obenem antologija vseh naših boljših pisateljev in pesnikov. »Priroda« pa naj bi bila strogo priroda, enako tudi »Dom in svet«.

Po pravici se nam torej uriva misel — k j e n a j z a č n e m o ?

Tako-le mislim:

Začnemo naj ali času, ali kraju primerno. V sedanjih berilih so starejši zastopani največ: Slomšek, Erjavec, Levstik, Stritar, Gregorčič, deloma Vodnik, Prešeren, Jurčič, S. Jenko, drugi pa le z eno pesnico ali povestico. Novejših pa Funtek, Medved, Gangl in s poedinimi delci vsi naši najnovejši ...

Če obravnavamo času primerno berilne sestvake, tedaj začnemo n. pr. Stritar: »Jesen« ali Levstik: »Srnica«, potem nadaljujemo o pisateljih, pesnikih, ki so živeli, z že omenjenimi v družbi, ali pa vsaj istodobno delovali, n. pr. Stritar, Levstik, Vilhar, Erjavec, Gregorčič itd.

Če pa začnemo kraju primerno, tedaj spremimo učence v rojstni kraj pisateljev, ki leži v bližini, ali pa je otrokom znan, ker o njem večkrat slišijo.

Na Notranjskem začnemo lahko z Vilharjem, ta nas seznani z Levstikom, Alešovcem, Bilcem; Levstik zopet s Stritarjem, Erjavcem, Gregorčičem itd. Red, ki naj se ga držimo že v začetku, je ta: Če začnemo s starejšimi, ostanimo nekaj časa pri starejših, če pa z novejšimi, pri novejših. Ne pa kakor to kažejo berila, kjer sledi za Medvedom Kos, Slomšek, Hubad itd.

Zakaj tako?

Kar otroci slišijo prvič, jim ostane v spominu in težko se popravi kasneje, če ni pravilno. Če pripovedujemo v nekakem redu, si bodo tudi tako zapomnili, enako neredno pripovedovanje. Očividno je, da bi v drugem slučaju trpela inteligenca človeka. Pa še drugo je. Če se v začetku držimo reda, bo učencem pomagano poznejša leta. V sedmem, osmem letu v meščanskih šolah (in v srednjih šolah), kjer seznanjajo učence tudi z leposlovnimi listi, ki so jih izdajali in urejevali pisatelji, ter s postankom, razvojem pesniških oblik, bodo učenci veliko lažje razumeli in napredovali. Učenci pa, ki že iz ljudske šole stopijo v življenje, imajo s tem vsaj nekoliko pregleda o razvoju in delu lastnega naroda.

(Dalje.)

Prosto spisje v I. razredu.

Spisala Ana Pfeifer, Kapele.

(Dalje.)

T₁ »spisi« so dolgo tvorili snov našega pouka v pisanju. Vrste, velikostne razmere so bile postranska stvar, da so le oblike bile kolikor toliko pogodene. Le tuptam, če nam je kje preostajalo 10 do 15 minut, smo se vadili kako besedo »lepo« zapisati.

Meseca januarja so se pojavili prvi posamezni, še boječi, skromni, pa vendar samostojni stavki.

Ko se je zdaj vsipalo nad menoj pripovedovanje, sem rekla: To je vse prav lepo, toda ne morem vas vseh poslušati, ker vas je preveč. Vzemite pa doma svoje tablice in zapišite mi nekaj; kar mi zapišete, to vse preberem.

Konci januarja sem zabeležila v svojem zvezku prve samostojne proste spise. Bili so seveda še taki, da si moral marsikaj uganiti, pa imeli so vsebino. Najivno veselje do produkcije odseva iz njih, in ta vojska s kaligrafijo, ortografijo, logiko in gramatiko ti privabi marsikak smehljaj na lice. Pravo zrcalo otroške duše so. Kmalu smo bili tako daleč, da smo vsak dan napisovali proste spise. Da se ti ljubeznivi dokumenti ne izgube, pripravila sem zvezke, v katere se zabeležijo »najboljša« dela. V ta zvezek pisati velja za največjo čast, ki more koga doleteti, in besede: »Vadi se pridno, da boš bolje pisal, potem nam tudi nekaj v zvezek zapišeš!« so zbudile že marsikaterega manj pridnega pisca k marljivejšemu delovanju.

Snov tem spisnim vajam tvorijo navadno neizčrpni »včerašnji dan« in predmeti nazornega nauka; zanje sem tudi uporabila sila suhoparne skupine besed s sestavljenimi naglasi iz naše »Začetnice«. (Majcen, Z.)

Da nazorni nauk služi takemu spisnemu pouku, se ne sme izgublјati v samoobsebi umevnih, brezdušnih suhoparnostih, da ima konj štiri noge, glavo, vrat, trup, rep itd., ampak njegova snov morajo biti žive, individualne otroške predstave in izkušnje, katerim naj pomore do utelešenja in poglobitve. Ne sme biti igra v vprašanjih in odgovorih, ampak samostojna produkcija, pri kateri ima učitelj samo nalogo, buditi jo in zbudeno nagibati v pravi tir, v prave meje. Krasne misli in primere o tem nahajaš v vseh spisih Gansbergovih in Scharrelmannovih.

Zlasti je treba vpoštevati, da se otroci bolj zanimajo za detajle, za konkretnosti, da je otrokom važna in zanimiva marsikatera poteza, ki je mi ne vidimo, in da jim je nasprotno nevažno in postransko marsikaj, kar je nam odraslim ljudem zanimivo. Primer za to: Ob razgovoru o konju mi reče učenec: Iz žime pletemo »ketence«. (Pri nas namreč ple-

tejo otroci iz nje jako lične verižice.) Ob razgovoru o človeških dobah se oglasi deček: »Kadar bomo možje, bomo jahali, ne da bi se grive držali!« Zaradi takih ljubeznivih, najivnih izjav ljubim nazorni nauk. Gansberg pravi nekje, da je zaradi takih originelnih, prirodnih izpovedeb vredno, da se zbiramo vsaki dan med štirimi pustimi stenami.

Tu slede nekateri teh spisov¹. Veliko ulogo igra še zmerom »včerajšnji dan«.

Mati predejo. Franc je pod mizo. Mica (pisateljica sama) se moti (igra) za šolo. Franc je učitelj. Mačka lovi miši na dilah.

Oče in »Janža« sekaajo drva. Mati zovejo picke, pa še Vincenc zove picke.

Včeraaj je tako sneg šel. V naši kolarnici je toliko snega. Dan snega je prišla Pepa po mene. Sem tako težko prišel domov in je šel z vetrom.

Zvečer mati pripravljajo za kurjavo. Potem pa gremo jest, potem pa spat. Neža ravna oprano obleko. Cenek in Drečja in jaz se igramo.

Mica in Tončka. Mica (pisateljica) je bila nevesta. Janža je bil ženi. Tončka je bila kelnerca pa je napletala. Nevesta se je jokala.

Včeraaj je v hosti gorelo, pa je bila tolika črta, pa je šlo zmeraj više, potem pa je ugasnil, potem ga pa ni blo več.

Ko so se ptičke ženile (tu je pravljica, da se ptice ženijo na dan sv. Valentina, t. j. 14. febr.), so mama rekli, da »se« moramo zgodaj vstati, da se bojo ptičke ženile, da bomo šli v gaj, da bomo dobili hleba in kolača in mesa, pa so nas zanorli, pa so se nam smejali.

Mati so šli na Bradačevega studenca po vode. Doma pa se motijo Mica (pisateljica) in Tončka za gorco (vinograd), Tončka pa je bila težak pa mi je naredila gredo.

Včeraaj sem opoldne na drva djala krilo in sem vzela šibo pa sem tolkla, potem sem šla v hišo pa sem vzela krtačo, potem sem šla ven pa sem pucala.

Vjutro sem se »nafroškala«, potem sem peglala dva robca, potem eden robček, potem predpasnik, potem sem šla na pašo.

Včeraaj popoldne smo se lovili pri štali jaz in Jože. Jaz sem bila orožnik, Jože pa tat, pa je vzel kruha, pa sem vzela šibo pa sem mu zvezala roke pa sem ga gnala v »kejho«, pa sem ga natolkla, pa je šel v hišo, pa si je vzel kruha.

* * *

Nekateri primeri, kako so rabile besede s sestavljenimi naglasi spisu pouku. Po končanem čitanju rečem: Vsak naj si poišče besedo, o

¹ V teh spisih je popravljen samo pravopis in dopolnilna interpunkcija, dočim je besedilo docela izvirno.

kateri največ ve, (naj se mi ta logična napaka ne šteje preveč v zlo!) in naj o njej nekaj zapiše.

S l a m a. Ko žito dozori, pa napravijo deda iz slame, mu napravijo roke in noge.

S v i n e c se reže. Svinec je težek. Če zdevamo svinec ven z deda, pa neče več stati.

Ž r e b e teče za kobiloj. Žrebe ima zvonec.

Ž r e b e je oves, kobila tudi.

Ž r e b e, če se zgubi od kobile pa vriska, kobila pa se glasi. Smo orali, pa so me djali ata na njega.

Ž v e p l o. Ko je bila naša Mica mala, so bile šibice na peči, pa je Mica prijala šibice, pa so se užgale, pa so oče vodo polili.

C v i l i t i. Dekleta cvilijo, kadar jih kepamo.

K l j u n ima kokoš. Jaz sem enkrat sanjal, da mi je pura vamp pre-drla in me je belelo.

* * *

Primeri iz prostega spisja v zvezi z nazornim naukom.

Predmet: p i j a č a.

Šnops devajo v kofe. Voda je dobra za piti. Vino je za očeta in za mati. Mleko je za deco. Mica (pisateljica) pije mleko, ko gre v šolo.

Vino ni dobro piti. Če ga preveč pije, ni pameten. Otroci ga ne smemo.

Mati gredo po vode s škaфом, jaz pa z ročkoj na studenec, potlej pa pijemo.

Z v e č e r.

Tele podpuščajo. Mica (pisateljica) je na peči. Muca je na peči. Molimo, oče pa mati pa Mica pa Cenek. Muca jé.

Mati dajo prešičkom jesti, potem pa še nam. Neža je šla po vode. Oče so nažgali luč, potem so pa brali.

Zvečer molimo, in pridejo sosedov stric v vas, in se špilajo Pavel in stric. Mica je bila šestkrat »durak« in smo se smejali.

O b l e k a.

Mati perejo srajce, pa najprej požajfajo. Ko se posuši, potlej poštrkajo, šele potlej speglajo.

Mati perejo obleko. Ko so jo oprali, pa so jo oželi pa so jo djali na plot sušit.

Ko kupijo, pa dajo žniderju, pa sešije, pa morajo plačati, pa odnesejo, potlej pa nosim v cerkev, potlej pa doma nosijo.

Oče gnoj vozijo, potem orjejo, potem vlačijo, potem sejejo in ga popučejo, potemga terejo, potem ga spredejo, potem ga nesejo tkalcu.

Prve spomladanske cvetice.

Ledinšce (marjetice) rastejo. Zato rastejo, ka spletamo krančece, ka se motimo, ka krave pasemo, pa mamo cajt, pa delamo tisti krancel. (Nekateri drugi spisi iz te skupine so priobčeni v mojem sestavku »Zvonček«.)

Svinja.

Mi, da »trotamo« (železni obroč skozi rilec vtakniti) pa jo privežejo za slivo, zatrotajo pa tako »beči« (vpije), ki jo boli. Ko spustijo, pa če bi jo še vzeli, pa bi »vešla« (ušla) bi si mislila: mene boli, jaz se ne dam več!

Mačka.

Muca ima dlako, zato ima dlako, da je ne zebe, pa je vesela, ki ne zebe, pa gre na peč. Muca ma mustače. Pa sem dražila, ki muca prede cvirn drndrn.

Mačka ukrade mleko ali vrhje pa se naje, pa je sita, pa uide iz hiše, pa se skrije na kolarnico. Pa so jo mati zvali: Muca, muca, »bele« (dialektni izraz, pomenja: pojdi) k večerji! Muca pa si je mislila: Mati me zovejo, ka bi me natolkli!

Kura.

Naša mati so zaklali kokoš, pa se mi je smilila, pa sem rekla: Mati, meni se pa smili. Pa so mati rekli: Kaj jesti se ti ne smili? Pa sem rekla, da ne.

Tončka (pisatljica) je prijela pišče, pa je kokoš kljunila Tončko, pa je Tončka bežala na »špampet«.

Kokoš, ko znese, pa je »kvočka« (dialektni izraz za koklja) pa mati nasadijo jajce ka kvočka zvali male piceke. Ko jih zvali, pa jih vodi encajt po hiši potem pa gre nazaj v korbo z malimi piceki.

Kokot popeva: kikeriki, pa je tako lep, pa smo ga prodali.

Ko sem bila majhna, pa sem piške pasla pa sem malo šla v hišo, pa mi je vrana vzela dva piška. Potlej sem se jokala, ki ni bilo piščetov, ki sem bila sama doma. Ko so prišli mama domov, pa so rekli: Kje sta dva piščeta? Jaz sem se jokala.

* * *

Dovolj primerov!

Omenim naj le, da se v vseh teh spisih nahajajo dosedaj samo male črke, ker velikih še ne poznamo.

Morda se pa kdo, videč ogromne napake in neokretno pisavo v teh otroških dokumentih, prestraši in misli: Na tem potu je nemogoče doseči kdaj pravilno rabo jezikovnih oblik in ličnost pisave, česar se vendar tudi ne sme prezirati. Potrpi prijatelj! Poglej malo dete. Koliko težkoče mu delajo prvi koraki, prve besede; kako neokretno se giblje

na tleh, kolikokrat pade! Kako jeca mali jeziček, da ga komaj mati razume! Pa se vendar zaradi tega ne bojiš, da ne bi se naučilo hoditi, govoriti?

Kako pa nasprotovati velikemu številu napak? Vse popravljati, je nemogoče, pa bi tudi v otrocih zamorilo pogum in veselje do dela. Bodo zadovoljni, ako se nam, četudi v majhni meri, posreči zbuditi čut za pravilnost in čistost jezika. Jaz pišem; fčera j sem pasel; muca je prišla **fhiso**; pri nas je bil **šošter**. O priliki zapisujemo skupno kak stavek, v katerem se nahaja ena izmed besed ali oblik, ki se splošno napačno rabijo: Jaz sem pisala nalogo. Poglejte vsi besedo **jaz**. Jožek jo je zadnjič drugače zapisal, Mica tudi; pa to ni bilo prav. Kadar jo bote spet rabili, jo bote pisali takole: j a z. Itd. Ta ali oni izmed boljših učencev si to gotovo zapomni; njemu izročimo popravo, ako se napaka ponavlja. Šošter — dajmo jim pripovedovati in napisavati brez skrbi o šošterju. O priliki jim tudi jaz povem nekaj o onem možu in ga imenujem »č e v l j a r j a«, t. j. namreč tisti mož, ki mu vi rečete š o š t e r. Lepo in pravilno slovenski se reče č e v l j a r. To si zapomnimo, kaj ne? Saj se hočemo tudi mi lepo slovenski naučiti. To besedo vam tudi zapišem na tablo. Ko se zopet ozrem na razred, vidim že tu pa tam tablico ali košček popirja na klopi, kjer se beleži. »Jaz pa vem še eno lepo slovensko besedo!« oglasi se nekdo. »Katero pa?« »Vem, kako se pravi ž e n d a r lepo slovenski.« »Kako pa?« »O r o ž n i k.« »Jaz pa vem, kako se pravi t a l e r: krožnik.« »Moj oče so rekli, naj si dobro zapomnim take besede, da mi bodo dali 1 krajcar za vsako lepo slovensko besedo, katero si zapomnim.« Te izjave mi pričajo, da tu že klije čut za jezikovno čistost, torej gojimo ga previdno, potrpežljivo, zaupno, brez onih pre nagljenih korektur, o katerih Scharrelmann piše: »Sowie nämlich der Vater oder die Mutter mit einem, das heißt nicht dir, sondern dich, das heißt nicht mir, sondern mich — ihm in die Parade fährt, dann schläft die Freude am Erzählen und die Lust am Sprechen ein, und immer mehr zieht sich das Kind scheu vor diesen ihm ganz unverständlichen Angriffen zurück und hält den Mund, und dann haben die Eltern das Gegenteil von dem erreicht, was sie erreichen wollten: statt richtiges Sprechen zu lernen, spricht das Kind nun gar nicht mehr.«

In pisava? Ali si ne bodo otroci prisvojili pri teh zgodnjih spisih slabe in površne oblike tako, da jih poznejši pouk v kaligrafiji ne more več iztrebiti? Trdno zaupam, da ne. Pisali smo izpočetka vse črke brez ozira na vrste. Kakšne so bile, to si menda lahko predstavljaš. Takrat mi je šlo samo za to, da si otroci brž ko mogoče pridobe rabo pisanja, da si torej brž ko mogoče prisvoje njega elemente brez vseh nepotrebnih ovir. Vmes sem pa, kakor že omenjeno, pridobila tupatam 5 ali 10 minut časa,

da smo se vadili to ali ono besedo, s katero smo se ravno bavili, »lepo« zapisati. V II. polletju smo začeli pisati v lepopisne zvezke. Skrb, s katero so se lotili otroci tega dela, mi priča, da prvi pogumni poskusi niso zatrli čuta za lepo obliko, ki naj sedaj tudi pride do svoje pravice.

Uvod v jožefinsko šolstvo.

Dr. Ivan L a h.

(Dalje.)

Nova šola na Slovenskem.

Pri avstrijski šolski reformi so sodelovali možje iz vseh dežel države¹ z nasveti, poročili, spomenicami itd. In med imeni teh mož se sveti tudi ponosno ime Slovenca Blaža Kumerdeja.

Blaž Kumerdej je bil v onih časih na Dunaju učitelj orientalske akademije (*correpetitor iuris*) kot absolviran jurist. Zanimal se je za šolsko reformo, ki je bila vprašanje dne in je pri tem mislil na svojo domovino, zavedal se je namreč svojega slovenstva. Spoznal je, kakšnega pomena bo državna šolska reforma za narode, uvidel je pa tudi važnost narodnega jezika za ljudsko izobrazbo; še več, zahteval je, da šola izpopolni narodni jezik. L. 1773. je namreč napisal Kumerdej svoj načrt za šolsko reformo pod naslovom: »Domoljuben načrt, kako bi se dalo kranjsko prebivalstvo najuspešnejše poučevati v pisanju in čitanju.« Original tega načrta se ni ohranil, poznamo ga samo iz ocen. Iz načrta se kažejo naše razmere in Kumerdejevi nazori o ljudski šoli in izobrazbi, ki se v splošnem strinjajo s podobnimi nazori svoje dobe. Apih (str. 275 sl.) natančneje podaja vsebino načrta.

¹ Prvi glas je prišel s Češkega. Prokop z Rabštajna je takoj v začetku vlade Mar. Terezije podal načrt za ustanovitev strokovnih šol na Moravskem, da bi bili ljudje spretnější v tovarnah. V strokovne šole naj bi prišli mladeniči iz ljudskih šol, kjer bi se vsega potrebnega naučili. Treba bi bilo, da bi se mladi ljudje v celi deželi »in einer Uniformität«, poučevali. Otroci od 5.—10. ozir. 12. leta naj bi se učili prav govoriti, čitati, pisati v nemškem in češkem jeziku, in bi morali kaj slišati »o dolžnostih kmečkega stanu«. Na kmetih se uče poljedelstva, v mestih pa »fundamenta linguae latinae«, ker je to glavni jezik in se z njim po vseh mestih Evrope lahko dorazume, poleg tega nekaj zgodovine in »o dolžnostih meščana«. Ta načrt je bil odobren in 26. avgusta 1752 je bil izdan ukaz, naj se natisnejo primerne šolske knjige. Treba je bilo tri leta predno je bil (pri piaristih) natisnjen mali in veliki katekizem in abecednik, (vse tri tudi v češkem prevodu), ki so bile namenjene vaškim šolam. Ta načrt je dal tudi povod, da je vlada izpraševala po deželah o šolstvu in o mnenju glede Grossovega »Impressuma«. Ta začetek je ustavila vojna. (Prim. Helfert 114).

Kumerdej odgovarja na vprašanje, ali bi bilo: pametno, koristno in možno, da bi se kranjsko kmečko prebivalstvo učilo čitati in pisati — v deželnem in če bi se dalo doseči tudi v nemškem jeziku. Kumerdej hvali ugodno lego Kranjske, ki je pripravna za trgovino in promet, ljudstvo je nadarjeno, toda revno, da niti davkov ne more plačati. Vzrok temu je nevednost. Komaj sto ljudij na deželi zna pisati in čitati. Na kmetih govore slab jezik, ki ga razumejo samo kmetje, da narod ne more občevati s sorodnimi narodi. Treba je čitati in pisati v domačem jeziku, da preprosti človek lažje spozna svoje državljanske in krščanske dolžnosti; zabite buče bi se zbrihtale, (die thume vernunft würde dadurch geschliffen und gewitzet) ljudje bi se naučili lepšega vedenja, izboljšali bi svoje dohodke, izpolnjevali bi cesarske ukaze, »ker bi se priobčevali v domačem jeziku«, posebno bi se smela gojiti ta nada tedaj, ako bi se dalo doseči, da bi se kmetje naučili tudi »nemščine in nekaterih najsorodnejših jezikov: hrvaščine, dalmatinščine, češčine in poljščine«. (Taka je bila vera v silo šole v onem času!) Ako bi občevali z drugimi narodi, bi bili sposobnejši za vojno službo, ki se je zdaj boje kakor smrti, boljše bi kmetovali in tržili in bi lažje davek plačevali. (To je bil smoter vse šolske reforme!)

Kumerdej podaja na to načrt za narodno šolstvo. Učitelji naj bodo cerkovniki, ker imajo dovolj dohodkov. Kdor ne zna čitati in pisati naj se odstrani. Nadzorniki naj bodo okrožni glavarji, ker duhovniki ne pospešujejo šol, ampak ljudi celo svare pred šolo in žugajo s peklenkim ognjem onim staršem, ki bodo pošiljali otroke v šolo. Vendar brez duhovnikov ne pojde, zato duhovnik vnemaj narod za šolo in poučuj (učitelja) cerkovnika.

Poučuje naj se v narodnem jeziku. Vlada naj »spravi domači jezik v sklad s hrvaščino, dalmatinščino in drugimi sorodnimi jeziki«. Priredi naj se abecednik in vlada naj da posloveniti dobrih knjig oz. naj pospešuje izdajanje izvirnih slovenskih knjig.

Ta načrt je poslala vlada na Kranjsko v presojo: deželnemu glavarstvu, okrožnim glavarjem, stišskemu opatu, kostanjeviškemu, bistriškemu in novomeškemu nadduhovniku, ki naj povedo svoje mnenje. Izjave, ki jih priobčuje Apih v svojem spisu so značilne za dobo. Slišijo se različna mnenja. Notranjski okrožni glavar Brigido n. pr. zahteva, da bi se poleg verouka moralo poučevati tudi »prirodna morala«, ki je za spoznanje prekoristne vede o dolžnostih človeške družbe nujno potrebna in na Kranjskem žalibog skoraj čisto neznana, dasi je bistveni pogoj prekoristne izomike podložnikov.

Dolenjski okrožni glavar pl. Prerau pa je ravno in puncto religionis v dvomih, kajti »morebiti bi Gorenji Stajer in Korotan nikdar ne zapadel taki verski zmoti, če bi ne bilo tam toliko kmetov večših čitanja in pisanja.

Istotako glede jezika misli Brigido na slovensko nemški pouk, Prerau misli samo na nemški pouk, za to pa niso sposobni cerkovniki, ampak je treba učiteljev, zato se mu zdi cel načrt komaj uvaževanja vreden.

Novomeški arhidijakon Jebacin pa pride do sklepa, da kmetu ni pisanje in čitanje koristno, še manj potrebno in misli, da bi šola ne obrodila dobrega sadu ne za državo, ne za vero. Kmetijska družba dovolj stori za kmeta; ako bodo dobro gospodarili, se bodo kmetje otresli starih predsodkov in metod; trgovci znajo itak jezike, ki jih potrebujejo; nemščine ni treba, ker »na Kranjskem skoraj ni najti nemškega človeka in bi kmet ne razumel, kar se je naučil čitati, slovenščina pa je itak brez pomena, ker se v nji ne da občevati s sosednjimi narodi. Namesto šole, naj duhovniki razlagajo verske resnice, grajščinski uradniki pa naj predavajo o gospodarstvu in kmetijstvu. Ta šola bo cenejša. Jebacin nasvetuje šole po župniščih. Deželno glavarstvo je mislilo, da je Kumerdejev načrt »neizvedljiv«, dasi je koristno, ako zna človek čitati in pisati. Toda za šole ni denarnih sredstev. Duhovniki naj priporočajo učenje, cerkovniki naj uče. Dobiček od maškerade naj se porabi za šolo. Da pa ne bo strah pred krivoverskimi knjigami oviral ustanovitev šol po kmetih, obljublja glavarstvo, da bo v zvezi z duhovščino čuvalo, da se dežela ubrani tega zla.

Taka so bila mnenja o ljudski šoli na Kranjskem tik pred šolsko reformo. Kumerdejev načrt je bil položen ad acta, saj celo načrti ljudi, ki so bili na dvoru, niso našli milosti cesarice. Toda dvorna kancelija je bila drugih misli, kakor kranjsko deželno glavarstvo in je obsodila mnenje deželnega glavarstva z ostrimi besedami,¹ ki izzvene v sledeči misli: pouk mora biti, a če je slab, je bolje, da ga ni, od slabo izvežbanih organistov in »marsikaterih duhovnikov se ni nadejati posebnih uspehov. Zato se osnuj tudi za Kranjsko posebna šolska komisija, ki naj določi zalogo knjig. Šolski zaklad prispevaj 1000—1500 gld. za ljubljansko normalko, Kumerdej postani ravnatelj, da bo imel več dohodkov, se mu odkazi posel pri deželni vladi, kajti »brez nadzorstva tega za novo šolstvo vnetega moža se ni nadejati uspešnega delovanja pri tej napravi, kateri se bode s početka boriti z mnogimi ovirami.«

Cesarica je predlog odobrila z besedami: Placet 1000 gld. weilen er hier ist, solle er die normal schulle besuchen.

Kumerdej je obiskoval dunajsko normalko potem pa je odšel v domovino kot ravnatelj ljubljanske normalke, ki se je šele ustanavljala. Začela so se dolga posvetovanja, ki so trajala dve leti.²

¹ Kranjsko dež. glavarstvo je bilo sploh slabo zapisano na Dunaju, ker je cesarica že 11. avgusta 1772 ukazala, da se ustanovi normalna šola v Ljubljani, a dež. glavarstvo ni izpolnilo ukaza.

² Gl. Apih 287—294.

Dne 2. novembra 1775 se je konečno otvorila normalka v Ljubljani in sicer se je začel pouk v vseh štirih razredih naenkrat. Kako pomemben dogodek je bil to za Ljubljano, kaže nam pesem, ki so jo prinesle Pisanice pod naslovom »Normalšola ta narmajša teh modric« (II. 33—36).¹ Pesem kaže duha prosvetljenosti. Najmlajša muza kliče Kranjcu, naj se zbudi, naj spregleda in naj se ne da slepiti »od teh starih veš«, naj mu sije solnce, naj mu zasveti jasna luč, čista luč resnice, ki razkropi vse zmote. Modrica z vnemo govori o novi šoli; spoštuje starost, toda marsikaj znamo sedaj, česar starost ni znala, ki pa je sovražila, kar ji je bilo novo. Prišli so časi:

»...katiri so skažali,
de starost dostikrat se zmote in' zgubi,
če terdovratnu se navadneh šeg derži.«

Torej dragi Kranjec ne jezi se, da se je modrica predrugačila, kajti olajšala ti je pot do znanja. Kar je bilo prej grenko in težko, bo po njeni metodi sladko in lahko.

»Glej koku jest moj navk sem v verste razdelila;
Glej, koku sem težku in' lohku izločila!
Glej, čiste čerke, glej koku učim njuh zreč;
Glej, de nobenemu na naložim preveč!
Te lohke zlože le učim jest skupaj stavit,
Uni te težejše mi morjo goripravit,
Glej, kaj tem goridam, kaj uni se uče,
Glej, pismost, ktiri zdej fantiči narede!
Koku perludnu je tam uneh zadržanje
Koku teh tukej je lepu zastopun branje.
Kolkajn zdej en fantič ve od poštenoste
Od vire, od Boga, od lepe čednoste...«

Modrica je Kranjce že prej učila, toda prešli so tedni in meseci, da je »zlože skuskeklal«.

»Že dolgo britva je tebe pod nosom brila,
K' sem tu, (kar pubče zdej) šelej tebe učila;
Že mož se bil, ko se ti kumej uganil,
Kar zdej en fant pove, ked b' zočmi mignil...«

Zato je slep, kdor ne spozna velike koristi nove šole:

»En slepc se, če te prid tvoj naressvetli,
en kamen, če tvoj prid te še neomehči.«

¹ Gl. dr. Janko Šlebinger: Pisanice str. 13.

Tako je govorila najmlajša modrica sama o sebi, tako je verovala v svojo novo metodo.

Kako navdušenje je bilo za novo šolo, kaže uradno poročilo, ki ga je napisal Kumerdej o svečani otvoritvi idrijske glavne šole (23. decembra 1778.).¹

V Idriji je imela biti trivialna šola, toda prebivalci so zahtevali glavno šolo. Otvoritve so se udeležili vsi sloji, ki so tekmovali v dokazovanju ljubezni do šole. Šola je štela takoj v začetku 225 dečkov. Šolarje in goste so Idrijci sprejeli z godbo; ljudje so jokali samega veselja.

Kljub vsemu temu navdušenju in veselju pa vendar nova šola po novi metodi ni tako uspevala, kakor se je preje mislilo. Tudi ljubljanska normalka ni bila v redu in je cesarica imenovala vnetega goriškega šolskega referenta grofa *Torresa* za komisarja na Kranjskem, da uredi šolske razmere v deželi. *Torres* je prišel 1776. (aprila meseca) v Ljubljano in je napisal poročilo, ki kaže kaj je oviralo razvoj šole.²

V normalki je bilo 120 učencev, med temi le 20 Nemcev, »zatorej je uspeh normalke nemogoč, kajti poučuje se vse v jeziku, ki je učencem neznan, sosebno veronauk. Ta težkoča se nahaja po vseh deželah, kjer nemščina ni materinščina.« — Grof *Torres* je bil odločen pripadnik prosvetljenih idej in je napadel tudi duhovščino: zahteval je, da se cerkveni denar porabi za šole, bil je najenergičnejši bojevnik za novo šolo na jugu, toda kranjske razmere so tudi njemu delale težave in sicer 1. ker dežela ni nemška, 2. ker je revna, 3. ker je šolstvu neprijazna in 4. ker meji na Istro in Goriško, kjer se prav nič nemško ne govori. Za enkrat se je stvar razrešila na ta način, da se je za dijake normalne šole v Ljubljani ustanovil pripravljalni razred. Grof *Torres* je tudi tožil, da se je premalo storilo za šole po kmetih, kar je krivda deželnih oblasti. Ob tej priliki je *Torres* zapisal stavek, ki je značilen: Ali je stara ilirščina res materinščina. To mi je nerazumno. Amerikanci so tudi imeli svoj narodni jezik, sedaj pa govorijo svoj jezik premagalcev. Ali bi ne bilo mogoče, da bi govorili tako obilo nadarjeni Kranjci jezik svoje dobrotne (t. j. cesarice?) Jako velik dobiček normalke bo uvedenje enotnega jezika. Rimska država je imela samo latinski jezik. Jaz želim doživeti to slavno dobo.

Po teh besedah bi se dalo soditi, da je bil namen nove avstrijske šole — germanizacija. Ne enkrat smo se imeli priliko prepričati, da vlada ni hotela germanizirati, ampak vzgajati in da ji je bil jezik pri tem samo sredstvo. Tudi drugi, ki so podpirali vlado pri tem delu, niso imeli tega namena, ampak cilj se jim je zdel tako velik in svet, da jim je bilo sredstvo — brez pomena. Tudi *Torres* je napisal gorenje besede zato, da bi olajšal

¹ Gl. *Apih*, o. c. 310 sl.

² Gl. *Apih*, str. 295. sl.

delo izobrazbe. Niti pomislil ni na to, da je — nemogoče, da bi cel narod zapustil svoj jezik.

Šolska komisija na Dunaju je na Torresove izjave izprevidela, da bo kranjsko šolstvo mogoče povzdigniti le s tem, da se šolske knjige poslovenijo. Država je namreč tako trdno verovala v svojo metodo, da je bila vsaka druga metoda prepovedana; tako je ukazala Kumerdeju zabičiti, da se strogo drži nove metode — ker je grof Torres poročal, da je Kumerdej popustljiv — starši, ki imajo za svojo deco neizprašane učitelje, naj se kaznujejo, vsi učitelji morajo biti izprašani pri šolski komisiji in izvežbani na normalni šoli.¹

O stanju šolstva na jugu pravi Helfert.² »Nur in Krain und im österreichischen Küstenlande wollte es nicht vorwärts gehen« in citira za dokaz Torresove pritožbe. Te Torresove pritožbe so prišle v roke Felbigerju, ki se je strinjal z nekaterimi njegovimi nasveti. Predlaga, da se imenuje Tauferer za nadzornika s 100 K plače in da se pri šolski komisiji nastavi vnet poročevalec, za katerega bi bil najprimernejši grof Edling, frižinski grajščinski upravnik v Loki, ki se je že izkazal kot vnet prijatelj šolstva.

Cesarica je nasvetom ugodila; deželno glavarstvo kranjsko in ljubljanski škof sta dobila ukor.

Tako je koncem l. 1777. stopila na polje šolske reforme na Slovenskem nova plemiška moč, grof Edling, ki je poleg grofa Torresa, najodločnejši bojevnik za povzdigo šolstva in je preskrbel tudi prevode šolskih knjig za slovenske šole.

Nova šola je imela mnogo odločnih prijateljev in ne manj odločnih nasprotnikov po vsej državi in tudi na Slovenskem.

Danes še nimamo natančne slike, kako so se pri nas takrat ločili duhovi; našli bi na eni strani: Kumerdeja, grofa Torresa in Edlinga in nekaj drugih pripadnikov novih idej, večinoma med gospodo, na drugi strani pa škofa z duhovščino, del uradništva in veliko večino ljudstva. Izjeme, kakor Idrija, so bile redke.

Tako se je razvil boj za novo šolo.

¹ Vlada je bila v tem oziru tako stroga, da je celo staremu učitelju Zupanu v Kamniku, ki je imel svoj „konvikt“, l. 1787. ukazala, naj napravi učiteljski izpit za trivijalko, ako ne, mora svojo zakotno šolo opustiti. Zupan se je uklonil in je postal učitelj glavne šole. (Prim. Jos. Benkovič „Dom in Svet“ 1899, str. 381.) Tudi samostani so morali sprejeti novo metodo. V Ljubljani so imele uršulinke šolo za deklice, ki jo je država odobrila. Toda z Dunaja je bila poslana „die Friäule Kohllöffel“ na cesarske stroške, da je šla v Ljubljano, na Reko in v Gorico nunam razlagat novo metodo. Učni jezik v ženskih šolah je bil po zahtevi cesarice — nemški. Prim. Helfert o. c. 406—407.

² Gl. Helfert 389.

Priloga I.

„Sern ali vonusetek“ je l. 1777. tolmačil splošni šolski red na sledeči način: Str. 6. pod črko E. prvega oddelka, ki govori splošno o pouku (Poduzheinie od uka usseh rezhi — Einleitung von der Lehrart überhaupt) stoje:

E. Te povella inu fapoude, katire so von dane ta V^l. dan Grudna (Decembra) ulet 1777. uli MDCCLXXIV. fa uffe shule, katire ù sebi fapopadeja:

1. Ta pravi urfhab, ali permoneinie ena viſha tega poduzheinia fa uffe dufhelle.¹

a) U sebi fapopade, de ta prava dobruta inu ifvelizhainie tega folka se suetla krailiza siunu kserzu ufameja.

b) To gorrounainie² te mladosti uboinga spolla je ta nar imenitnishi fundament tega prauga ifvelizhainia tega folka.

c) Na enmu dobrimu gor rounainiu inu viſhainiu te mladosti u teh mla-deh letah leſhy tu perhodnu ſhiuleinie teh ludi, inu uffa dobra miſſu zelga ludſtva, Katiru se nikol ſadobiti namore, zhe si ne skus dobru ſnaidene viſhe tega gorrounainia, inu poduzhiti ta tema te nevednoſt pokafhe inu uffakimu ta niegoumo stanu ſhlisheozhi uk noter na da inu nauzhi.

2. Mittelne skus katire te ſhulordenge, gorpoſtaulaine ſtanovitne ſtur-jene boja.

a) U uſſaki dufhelli je ena taku imenvana ſhulkomiſſia gorpoſtaulena. No. I.²

1. Ta ſhulſka komiſſia ima zela viſha tega poduzheinia teh nemshkeh ſhul ſtem uzhenikami ured zeſe dufhelle pod ſaboi.

2. Ona ima to obderfhainie tega naprei inu gori poſtaulenga poduzheinia, inu tu dopouneinie te generalordenge oſkerbeti.

b) So troine ſhule gor poſtaulene:

1. Normalſhule No. 2.

a) Normalſhule se le taiſte imenujeja, katire ſa ta regelza uſſeh teh drufih zeſe dufhelle.

b) U uſſaki dufhelli je le ena ſama Normalſhula, kir se ſhulkomiſſia ſnaide.

2. Vekſhi ali (Haupt) ſhule.

Te nemske vekſhi ſhule ſa le u vekskeh meſtah, tudi u kloſhtrah gor-poſtauti, u taiſteh se vezh uzhenikou, inu od vezh rezhi uzhi, koker ù Tri-vialſhulah ſnaide.

¹ Značilna je nedoslednost pisave in izrazov.

² Da bo ſtavek razumljiv moramo pridejati nemſki original: Den Beweggrund zur Feſtſetzung einer allgemeinen Landſchulordnung.

³ Erziehung.

² Lete numere ali ſticeinie kaſheja na taistu, pod katerem se to napreipiſſano u ſhulordenge ſnaide. (Opom. v »Sernu«.)

3. Gmein ali Trivialshule:

Trivialshule sa ù uffih meihneh mestah, tergah, va feh inu krajeh, kir se Farre ali filial zerkve fnaideja.

3.) Kar se u gmein ali trivialshulah teh maihneh mestou, tergou, na dufhelli ali kme:ah potrebnu uzhihi more No. 5.

a) Ta vera ali (Religion).

b) Sposnainie teh bushtabou.

c) Bushtabirainie.

d) Brainie drukaneh inu piffaneh rezbi, nemsku inu latinsku.

e) Kurrentpiffainie.

f) Te shtir viſhe te raitenge inu ta samenska raitenska Regelza Detri.

g) Ta prava viſha inu poduzheinie kpraumu leſtnimu faderfhainiu inu (hisnost) (Wirtschaft) ali hiſhnu gospodarstvu po nauku teh starjeneh buquou.

(Dalje.)

Razgled.

Pedagoški paberki.

—1. Pouk v poljedelstvu. Saillard priporoča v „Volume“, naj se pouk poljedelstva poveri učiteljem, kateri bi uveli vsako zimo tečaje za 13 do 20letne mladeniče in ob nedeljah predavali odraslim kmetom. Pravi, da se najde mnogo učiteljev, ki teoretično in praktično razumejo gospodarstvo; ti bi mogli predavati kmetom o vseh vprašanjih, ki jih prinese s seboj vsakdanje življenje na deželi.

—1. Delo v šolskem vrtu kot šolski predmet. V Parents Review navaja gospodična Cracknellova koristi dela šolskih otrok v vrtu. Četudi se uče učenci prirodopisja na izletih in opazujejo rastline v zaboječkih, vendar ne spoznajo vpliva solnčnih žarkov in dežja, svetlobe in teme, tal in vetra kakor v pravem vrtu. Samo tam spozna otrok pogubno delo žuželk, tam razločuje prijatelje in neprijatelje vrtov. Prirodopis in delo v vrtu se tu združujeta. Opazovalni in proučevalni talent otrok se more tukaj razviti do mile volje. Zimsko spanje rastlin in žuželk, vplivi mraza, snega, spomladno vstajenje prirode, opazovanje podnebja, negovanje rastlin in semen in opazovanje njih razvoja, učinki zalivanja itd., vse to prispeva, da učenci pridobijo mnogo trajnih in temeljitih predstav. Seveda je treba navajati otroke vedno k natančnosti, k redu; tudi lepoto in red v vrtu je čuvati. Otroci naj marljivo čistijo in shranjujejo vrtno orodje. Pri rezanju cvetlic in vezenju kit ali vencev se neguje tudi estetiški čut in gleda na harmoničko druženje barv.

—1. Kinematograf v šoli. Le Temps javlja, da je letos francosko ministrstvo prosvete poslalo komisijo, da je pregledala kinematografe, filme in cenene svetilnice, ki bi se dali porabiti pri pouku v primarnih in sekundarnih šolah in pri ljudskih predavanjih.

—1. Materijal za ročna dela iz lesa v londonskih šolskih delavnicah je bil prej natančno predpisan po učni snovi. Deske so bile debelejše od onih v prodajalnah. Ker se je v zadnjih letih dovolila pri ročnih delih večja svoboda, se smejo uporabiti deske, kakor jih je dobiti v trgovinah. Predvsem se uporablja mahagoni, ameriški oreh in javor.

—1. **Praktična vzgoja deklet.** „V dobi poskusov živimo in sprememb,“ je dejala gospodična J. Cleghornova na občnem zboru unije učiteljstva ročnega dela in obrti, „ali mislim, da se vrši le evolucija in ne revolucija v šolstvu. Življenje je mnogostransko, zato mora biti tudi vzgoja mnogostranska. Ljudske šole so storile mnogo dobrega za državo, ali ljudje jo sodijo navadno le po njenih najslabših uspehih. Morda smo učili prej preveč po knjigah, nadejam se pa, da naša vzgoja ne postane nikdar preveč koristolovna. Vzgoja ne pripravlja samo za zaslužek, ampak tudi za življenje. Za večino žen gospodinjstvo ni stan, ampak njih življenje. Razen drugih stvari se naj nauči dekle tudi to, kako se zabija čavelj, da ne bode čakala z zabijanjem tako dolgo, dokler se ne vrne mož, ki bo to delo opravil.“

—1. **O izpitih.** Fagnet kritikuje v „Revue bleue“ sedanji način izpitanja in ga naziva psitacizem ali papagajstvo; zahteva se od kandidata samo to, da pri izpitu mnogo, četudi po nepotrebnem govori. Potem pripoveduje o kandidatu, ki pri izpitu ni ničesar znal; zato so ga hoteli vreči. Najstarejšemu članu izpitne komisije pa je bilo žal, da bi propadel, in zato je začel sam izpraševati. „Odkod pa ste?“ — „Iz Choleta.“ — „Iz Choleta? Dobro. To je kratek, jasen in natančen odgovor. Iz katerega departementa?“ — „Main-et-Loire.“ — „Izvrstno. A iz katerega arondisementa?“ — „Cholet je sedež arondisementa.“ — „Torej kdo ima tam svoj sedež?“ — „Podprefekt.“ — „Izvrstno. Koliko ima Cholet prebivalcev?“ — „Deset tisoč.“ — „Kakšna obrt cvete tamkaj?“ — „Izdelujejo tamkaj žepne robce.“ — „Čudovito. Gospodje v zemljepisni, v politični upravi in v obrti je kandidat izvrstno odgovoril. Treba je samo, da se ga vpraša, kar zna. Vse drugo je psitacizem.“ — Kandidat je izpit položil.

—1. **Šolski otroci in ples.** Moravski deželni šolski svet je izdal strogo odredbo, vsled katere se bode energično postopalo proti gostilničarjem, ki bi trpeli v svojih prostorih ob plesu otroke; izločene niso niti svatbe.

—1. **Princip edinstvene šole.** „Narodnoe Obrazovanje“ objavlja vsebino zelo interesantne brošure A. M. Obuhova o principu edinstvene šole. Edinstveno šolo zahtevajo oni, ki žele omogočiti prehod iz osnovne šole v srednjo šolo brez vseh zaprek. Obuhov pa je mnenja, da se takšna šola protivi ciljem prave vzgoje in ne bo prinesla pravih uspehov. Edinstvena šola bolj škoduje nego koristi, ker različnost v osnovnih šolah bolj podpira smotre pouka. Samo za najmanjše otroke v starosti od 3. do 5. leta je koristna in potrebna edinstvena šola, ker v tej dobi individualnost še ni tako razvita. Čim dalje bolj je potrebno, da so šole razdeljene, ker vse bolj ubijajo posebnosti otrok. Najprej treba dva tipa šol: eden bolj za intelektualni razvoj, drugi za spretnosti. In vse bolj mora šola odgovarjati nadarjenosti učencev, da se morejo učenci specializirati. Urejenje šol kot pripravljalnice za srednje šole, škoduje tudi vzgoji, ker nadkriljujejo osnovne šole v tem oziru povsod srednje šole in če bi se učna osnova prilagodila srednjim šolam, bi se ta osnova kvarila. Tudi ekonomski oziri onemogočujejo osnovno šolo, ki bi bila samo pripravnica srednjih šol. Ko bi bila tudi brezplačna, ubožci je ne bi pohajali, ker 14—15letni učenci že pomagajo staršem služiti kruh. Srednja šola ne nuja svojim učencem bogve kakšnih prednosti. Vsaka specialna šola je v tem oziru boljša. Dober mizar, ključavničar itd. več zaslužijo nego oni, ki imajo za seboj 6 in več gimnazijskih razredov. Tudi niso vezani na kraj službe in so svobodni državljani.

—1. **Učiteljice na deških šolah.** V ameriškem mesečniku „Educational Review“ razpravlja miss Porritt o delovanju učiteljic na deških šolah in trdi, da je to delovanje izkratka negativno in neumestno. Predvsem s stališča občanske vzgoje. Mladež moškega spola, prepuščena pedagoškemu vplivu žen, ki imajo tvorne vloge v občanskem in političnem življenju, ne more imeti splošno zadovoljivih uspehov. V najbolj dovzetni dobi si prisvoja nazore, pojme in način sodbe drugega spola, vsled česar postaja čud moške mladine ženska. In kakršna je mladina, takšno je tudi občanstvo. Že danes je

opazati v Ameriki, kjer po šolah poučujejo večinoma učiteljice, da slabeva v rodbinah očetova avtoriteta. Negativni vpliv učiteljic kaže se tudi v tem, da moška mladina, ki bi se naj odlikovala z duševno odločnostjo, hrabrostjo, energijo in silo, postaja v šolah mehka in preobčutljiva. Težko je zahtevati od žene, naj dečke utrja, jih navdaja z odločnostjo, neustrašenostjo, sploh z moštostjo. Čigar povprečna žena sama nima, tega ne more nujati niti gojencem. — Niti z ozirom na pouk in naobrazbo ni delovanje učiteljic v deških šolah pozitivno, že zaradi tega ne, ker je način, kako se žena uči, kako pridobiva novo znanje, popolnoma drugačen kakor pri moških. Žene so si priborile svoje znanje večinoma s spominom; ne predelujejo vede v sebi in jo pri pouku zgolj reproducirajo. A ni treba naglašati razločka med znanjem, ki ga je človek živel in predelal v sebi, ki je postalo prepričanje učečega, med pravo vedo in pozlačeno. Dečkom treba nujati z razumom predelano znanje, ki ga bode usposobilo za razsodnost; ni dosti, da se samo glave napolnijo. — Ker miss Porritt ve, da v Ameriki v doglednem času še ne bode dovolj učiteljev, zahteva za žene polno občansko in politiško ravnopravnost z mošči. Samo tako bi se dal ublažiti nepovoljni vpliv učiteljic na moško mladino. Samo po teh premembah se bo mogla učiteljicam izročiti vzgoja dečkov. Danes, ko še učiteljice nimajo politiških pravic, vlada v Ameriki isto razmerje kakor v starem Orškem ali v starem Rimu, kjer so prepuščali vzgojo otrok — sužnjem. — Ta izvajanja imajo visoko ceno radi tega, ker jih je napisala žena. Tudi pri nas naj bi se mislilo pri imenovanju učiteljskih moči na te istine. Kjer po protekciji dobi učiteljica mesto na deški šoli, tam bi se naj odločilne faktorje obleklo v krila.

Šolska higijena.

—1. Šolske kopeli. V novi bremenski dekliški šoli je 64 dušov. Otroci dobivajo tudi čepice in kopalno obleko. Razredi se kaj hitro vrstijo v kopeli, ker vsaka učenka rabi duš samo 2 minuti. Kopanje ne traja nad 20 minut.

—1. Tuberkuloza v šoli. „Radical“ priporoča, naj se na vsak način dovoli dopust učiteljem, ki bolujejo za tuberkulozo, da se morejo zdraviti in lečiti. Sicer so v nevarnosti tovariši, ki občujejo z njimi, poučujejo za isto mizo v isti sobi, ki se ne desinficirajo. Nevarno je za otroke, katere nič ne brani pred boleznijo, ki jo razseja tuberkulozni učitelj. Ali ni potem ironija, ako se zahteva od učiteljev, naj delajo proti širjenju tuberkuloze, če se puste stvari v sedanjem stanju. — Že na učiteljskih bi se moralo gledati na popolno zdravje učencev, še bolj pri prvem nameščenju učiteljev, najbolj pa pri definitivnih imenovanjih. Zdravje otrok gre nad zdravje učitelja.

—1. Igre otrok v Pragi opisuje „L' école nouvelle“. Dva do tritisoč učencev se igra istodobno na velikem igrališču. Tu je mesta za majhno deco: pet šest skrinj od $4 \times 2,5$ m in $0,3$ m višine napolnjene s peskom, kjer zidajo, stavljajo tunele, mostove itd. Tu je 42 igrališč za tenis, polnih igralcev in igralk; tu so odprti prostori za nogomet in enake igre, vse pod nadzorstvom učiteljev. Pozimi se mesta za tenis spremenijo v drsališča. Vse to je dosegel profesor Klenka, ki je leta 1892. ustvaril društvo za mladinske igre v Pragi. Mesto je odstopilo prostor, ki je meril 12 ha. Uporabiti smejo prostor vse češke šole, dva dneva sta namenjena dečkom, dva pa deklicam. Učenci srednjih šol plačajo na leto 1 K odškodnine, učenci ljudskih šol so prosti. V nedeljo popoldne je igrališče odprto tudi za odrasle proti vstopnini 10 h, a dobijo prostora tudi športna društva. Društvo ima mnogo podpornih članov in sprejema od mesta subvencijo 6000 K na leto. Društvo vzdržuje igrališče, kupuje orodje, plača učitelje, ki nadzirajo in vodijo igre. Igra na prostem pa divno popolnjuje sokolske vaje, katerih uspeh je letos občudoval ves kulturni svet.

—1. Protialkoholni dan v ogrskih ljudskih šolah. Ministrstvo bogočastja in pouka je poslalo vsem državnim šolskim nadzornikom tale cirkular: „Da bi se tako važna ideja,

kakor je protialkoholno gibanje, kar najbolj razširila, narejam kralj. državnim šolskim nadzornikom, naj se pazi na to, da se v vseh državnih, komunalnih, konfesijskih in privatnih ljudskih šolah, kakor tudi v vadnicah in učiteljiščih eden dan posveti samo pouku in predavanjem o pogubnem vplivu alkohola na ljudski organizem in na narod sploh, a to takoj začetkom l. 1912. Ker poznam veliko nevarnost in pogubo, ki grozi našemu narodu vedno huje in vsled katere propada naš narod higijenski, gospodarski in npravno, sem osvedočen, da bodo šolski nadzorniki vse storili, kar je le v njihovi moči, da se ta nesreča paralizira. Ker je važno, da se odpor proti alkoholu vcepi že v mlada srca, ker so ta srca najbolj pristopna za dobre nauke, in ker bode dober pouk in vzgoja v tej smeri imel velik vpliv na otroke, sem mnenja, da je treba otroke že v ljudski šoli v tem smislu pripravljati in jih siliti k uvaževanju. Če se bodo predavanja vršila povsod svečano in dostojno, potem bode dan dobro uporabljen in učiteljev trud bogato poplačan. Pozivam gospode šolske nadzornike, da mi koncem šolskega leta predložijo natančno poročilo o tem, kako se je izvela moja naredba. Zichy, minister pouka.“ — Tako na Ogrskem. Tudi pri nas niso razmere nič boljše. Ravno slovenski narod vedno bolj zapada tej strasti. Kdor ne verjame, naj pogleda nekoliko v severnoistočno vasi Treba bode energičnega dela tudi pri nas.

Rdeča krvna telesca in pouk. Dr. Helwig je dognal s svojimi proučevanji, da so se rdeča krvna telesca ob prostih poldnevu vkljub 2½ urnem hodu pri učencih pomnožila. Po pouku pa se je število teh telesc zmanjšalo. Trudnost po pouku torej ne nastaja vsled prenapetja možganov, ampak tudi radi oslavljenja krvi. Telesno delo vedno pomnožuje rdeča telesca. duševno delo pa jih zmanjšuje. Torej mnogo prostega gibanja na čistem zraku, mnogo počitka med poukom.

Šolske in učiteljske vesti.

— I. Učitelj — doktor filozofije. Učitelj Rihard Klimeš je bil meseca junija na praški češki univerzi promoviran za doktorja filozofije. Skoro ves čas svojega naobraževanja je bil učitelj. Dve leti po maturi je položil dopolnilni zrelostni izpit na realki, dve leti potem na gimnaziji. Še tisto leto je položil izpit za meščanske šole, a takoj potem se je dal vpisati kot izreden slušatelj univerze. Bil pa je tudi v šoli marljiv in ljubljenec vseh svojih predpostavljenih. Naj najde v svoji veliki marljivosti tudi med slovenskimi učitelji mnogo posnemovalcev.

— a. Šolske in učiteljske razmere v Galiciji. Po listu „Česka škola“ prinaša „Školski glasnik“ pretresljivo sliko galiških šolskih razmer. Iz te slike posnemamo: Poljsko plemstvo, ki neovirano gospodari in vlada v Galiciji, je že od nekdaj zatiralec šolstva, zlasti rusinskega ali ukrajinskega. Leta 1878. je črtal gališki deželni zbor 25.000 gld. namenjenih za stavbo novih šol siromašnim občinam in 5610 gld. namenjenih za nagrado učiteljem. V istem času je sklenil deželni zbor, da se deželnemu maršalu poviša plača za 17.200 gld. Podobni sklepi so se ponavljali. Tako je še dandanes. Po dolgih posvetovaljih na Dunaju je dobil gališki deželni šolski svet stalnost okrajnih šolskih nadzornikov in popolno avtonomijo v šolskih zadevah — n. pr. srednješolske profesorje za Galicijo imenuje deželni šolski svet, v vseh drugih deželah pa naučni minister. Šole so razdeljene na dve kategoriji: kmetske in mestne s posebnimi učnimi načrti in knjigami. Vpeljana je nova vrsta učiteljic, ki so dovršile ljudsko šolo, napravile neko neznatno skušnjo in obiskovale šesttedenski tečaj v samostanu. Takih učiteljic je že blizo 1000. One so zadovoljne z bedno plačico, se bojijo oblasti in, kar je glavno, „ne vznemirjajo“ ljudstva v izobraževalnih in gospodarskih društvih ter denarnih zavodih. Največ trpi pod tem ukrajinsko (rusinsko) učiteljstvo in ljudstvo. V čisto ukrajinskih okrajih, kjer so že bile ukrajinske šole, se iste pretvarjajo v poljske in na njih nastavlja poljsko učiteljstvo. Ukrajinskih dijakov sprejemajo malo v učiteljišča in še tem poljski okrajni

nadzorniki ne dajo služb, četudi je kako prazno mesto. Od 8 milijonov prebivalcev je skoro polovica Ukrajincev, Ukrajinci sami trdijo, da celo nad polovico. Poljaki imajo 60 gimnazij in 14 realk, večinoma državnih, 14 moških in 4 ženska učiteljsišča, vsa državna. Ukrajinci imajo 5 državnih gimnazij, realke nobene, učiteljsišča nobenega državnega. Sami si vzdržujejo 7 privatnih srednjih šol in več pripravljalnih razredov za srednje šole, za svoje privatno žensko učiteljsišče pa niti ne dobijo pravice javnosti. Okrajnih nadzornikov je 84 Poljakov, a samo 4 Ukrajinci. — Od 1.100.000 šoloobveznih otrok v Galiciji jih je 400.000 popolnoma brez pouka. 636 občin nima šole, 600 šol je brez učiteljev, 2200 šol je v takem stanju, da so konjski hlevi plemičev prave palače proti njim. Da se učiteljstvo ne bi moglo organizirati, je stavljeno pod popolnoma policijski nadzor. Vendar se učiteljstvo giblje. Dne 14. januarja je od 14.000 učiteljev prišlo več ko 10.000 v Lvov in tam na zborovanju izreklo svoje stanovske in šolske zahteve.

Srednje in višješolski vestnik.

—1. **Največja ameriška univerza** je Columbia-University, ki ima 7968 slušateljev. Potem sledijo: Kalifornska univerza s 5724, Cornellova s 5609, Michiganska s 5452, Harvardova z Kadeliffovo s 5426, Chicagska s 5390, Pensylvanska s 5220, Wisconsinška s 5015 slušatelji; čez 4000 sl. imajo univerze v Illinoisu 4929, v Minnesoti 4548, v Novem Jorku 4055; univerze v Ohio, Northwesternu, Syracusi in Yali imajo čez 3000 slušateljev. — Zedinjene države imajo 27 univerz. Sedaj se bodo pridružile univerzam še šole za diplomate, kakršno že ima vseučilišče v Novem Jorku; tu se naobrazuje v višji politiki iz vsake države eden mladenič.

—1. **Pedagogika na vseučilišču** V jenskem vseučilišču se dovoljuje od letos naprej pedagogika kot glavni predmet pri skušnjah za doktorat filozofije.

—1. **Špekulacija s šolskimi učbeniki na Ruskem** je v polnem cvetu. Kakor poroča „Škola i Žizn“ obstoji v Peterburgu šolski odbor, ki ustanavlja programe za učne knjige in tudi odobruje sestavljene učbenike. Član tega odbora, prof. Sipovski, piše sam knjige in sicer tako naglo, da takoj po publikaciji novega programa izidejo njegove knjige. Da gre še laglje, profesor Sipovski ne odobruje drugih knjig in pravi, da je ta gešeft precej unosen.

—1. **Proti koedukaciji** na gimnazijah delajo sedaj reakcionarni listi na Ruskem z vso silo. V neki privatni gimnaziji se je namreč 16letni gimnazist spozabil s sedemletno gojenko. Ta slučaj je kaj razveselil reakcionarce. Mati otroka je spisala poseben list, ki se je v tisočih eksemplarjih razširil po Moskvi in delil celo učencem. V tem listu napada zavod, v katerem je imela hčerko, in sistem skupne vzgoje. Voditeljica zavoda je že sprejela nalog, spremeniti svoj koedukativni zavod v gimnazijo za dečke. Opravičeno se vprašujejo pedagoški listi, ali je mogoče izvajati iz enega samega slučaja perversnosti takšne posledice, ki tako globoko zarežejo v telo javnega pouka.

—1. **O vseučiliških tečajih za učitelje** piše „Škola i Žizn“ in priporoča predavateljem, naj pošljejo slušateljem vprašalne pole, iz katerih bi mogli posneti pripravo in znanje učiteljev. Po teh odgovorih naj si uredijo predavanja, da ne bodo segali previsoko ali prenizko in da ne postanejo nerazumljivi ali pa dolgočasni pri lekcijah. Samo primerno odbrana in prikrojena snov more zaleči.

—1. **„Napeti odnošaji“**. V melitoljskem realnem učilišču (Rusija) so se odnošaji med učenci in profesorjema matematike Glazkorkim in Žukovim zelo „poostriili“. Strašna napetost odnošajev je dovela do tega, da so učenci gospodu Glazkovu pobili stekla, a gospoda Žukova so dijaki ponoči natolkli. („Škola i Žizn“)

Nova vrsta učiteljsišč. Hesenska semeniška so razširili za 1 razred. Ko bode nova naučna osnova popolnoma uvedena, t. j. čez 5 let, se bode pedagoški tečaj za abituriente gimnazij razširil za 1 razred. Tako bode Hesensko imelo poseben tip učiteljsišč. Ker abi-

turienti gimnazij zelo silijo v ta tečaj in ker se le najboljši izmed njih sprejemajo, bode Hesensko kmalu v stanu, četrtno mest oddati učiteljem, ki imajo tudi pravico nastopiti v univerzo. Tako bode ta dežela kmalu v stanu, odpreti univerzo vsem učiteljem.

Inostransko šolstvo.

—1. Na Nizozemskem je bilo l. 1890. v javnih šolah 454.926, v cerkvenih šolah pa 159.145 učencev. V poslednjih 20 letih pa se je število učencev pomnožilo v javnih šolah za 108.000, v cerkvenih pa za 161.000, tako da je bilo l. 1910. v onih 563.438, v teh pa 320.488 učencev. Ta rast števila na cerkvenih šolah se pojasnjuje tako, ker je dala država od l. 1890. naprej cerkvenim korporacijam za njih šole velike podpore.

—1. Izleti ruskih učiteljev. Na vse strani potujejo tudi letos učitelji ruskega naroda, da si razširijo znanje in duševno obzorje. V skupinah po 50 oseb, učiteljev in učiteljic, bodo posetili Nemčijo, drugi Angleško, tretji Italijo, četrtni Francijo itd. Tako delajo tudi Čehi in Nemci. Samo slovenski učitelji smo prikovani na naša tla, kakor da vse znamo, kakor da ni nikjer takšne kulture, kakor pri nas.

—1. Poljska šola v Londonu. Že deset let obstoji v Londonu v ulici Old Ford poljska šola. Obenem se nahaja pri šoli poljska čitalnica, edino ognjišče Poljakov v tem velikem mestu. Šolo obiskuje 50 otrok. Sedaj se trudijo Poljaki, da dobijo v Londonu svojo cerkev. — Slovani Poljaki niso v tem smislu, kakor smo navajeni razumeti mi to besedo; ali ljubijo in negujejo svoj jezik bolj kakor ostali bratje, in v tem oziru nam morejo biti vsem v zgled.

—1. Narodna šola v Japanu. Japanci radi prevzemajo iz evropske kulture vse, kar jim more služiti za povzdigo domovine in naroda. V prvi vrsti se trudijo za narodno prosveto. Kar je vlada storila v namen, da poboljša, razširi narodno šolo, nikjer ji niso nasprotovali. Vsi stroške za šolstvo pokrivajo provincije in občine. Že leta 1907. so iznašli ti stroški 32 milijonov rubljev. Ta znatna vsota se je plačala od davkov, ker je pouk v šolah brezplačen. Samo v nekaterih občinah plačajo najbogatejši starši neko malenkost za pouk svojih otrok, in sicer ne čez 30 vin. za enega učenca na mesec. Sedaj je na Japonskem 27.269 ljudskih šol, v katerih poučuje 116.070 učiteljev in učiteljic in se uči 5.514.735 otrok. Šolsko poslopje je navadno najlepša hiša v selu. Navadno imajo šole veliko igrališče, ki služi tudi gimnastici; tudi košček polja in gozda pripada šoli, ker se v japonskih šolah predavajo tudi začetki poljedelstva in šumarstva. Drugi predmeti odgovarjajo onim naših šol. Od ruskojaponske vojne se spreminjajo šole iz štiriletnih v šestletne, sedaj pa nameravajo uvesti osemletni pouk. 5 do 6 odstotkov učencev ljudske šole se posveti daljnjim proučevanjem. 1 odstotek učencev se uči tujih jezikov. Učiteljski naraščaj se vzgojuje v posebnih semeniščih, ki se nahajajo v vsaki provinciji. Gojenci prejmejo stanovanje, hrano in vse potrebščine brezplačno, ali zato morajo služiti vsaj osem let kot učitelji. Vsako leto se javi 20.000 kandidatov za sprejem v zavode, sprejmejo samo četrtni del teh pedagoških rekrutov. Z ozirom na ceno življenje v državi je tudi učiteljska plača zelo majhna. Povprečno dajajo učitelju po 40 K na mesec. Sicer pa v nekaterih občinah zlagajo bogatini precejšnje vsote kot dar učitelju.

Prosvetna kronika.

—1. Iz statistike svetovne književne produkcije. Na Francoskem izhaja vsako leto 50.000 zvezkov starih avtorjev in 50.000 novih. Po Franciji prihaja Japonska s 36.000 novih zvezkov, potem Nemško s 30.000, Ruska s 24.000 zvezki starih in novih avtorjev. Na Angleškem in v Zed. državah izhaja 10.000 zvezkov novih knjig, v Švici 8000, v Italiji 7000, na Avstrijskem l. 1908: na Ogrskem 1600, na Češkem 1517, v drugih deželah

1465 zvezkov. Francija ima največji % leposlovne literature, namreč 21⁴⁰%. Nemško samo 6.2. Francoska stoji torej v vsakem oziru v ospredju svetovne kulture.

—I. **Izpiti vojakov** so sedaj v modi. Angleški list *Spectator* prinaša uspehe takšne skušnje s 35 vojaki, ki so prej hodili v šolo. Vprašali so jih o Nelsonu, Shakespearu, Zed. državah. Franciji, Napoleonu, britanskem carstvu. 15 vojakov ni vedelo nič o Nilsonu, 14 nič o Welingtonu, 15 jih je mislilo, da je to londonski župan, 15 ga je zamenilo z Washingtonom. Skoro vsi so poznali Shakespeara, 19 ni nič vedelo o Franciji, 8 jih ni poznalo narodnih barv, eden s kmetov ni nič slišal o Londonu. Skoro neverjetno — ali res!

—I. **Poljaki na Pruskem** so imeli lani 1556 knjižnic, 92.000 oseb si je iz njih izposodilo 1 mil. 92 tisoč knjig. Kupili so 31.427 knjig, od katerih so poslali 5000 izseljencem. Članarina je iznašala 18.269 mark, za Grunwaldski fond so nabrali 30.000 mark. Ves dohodek je iznašal 102.367 mark, izdatki 86.105 mark.

—I. **Število časnikov** po najnovejši statistiki mednarodnega bibliografskega zavođa je tole: Francosko 8940, Nemško 8050, Anglija 4329, Italija 3068, Belgija 2023, Rusko 1661, Špansko 1350, Švicarsko 1332, Holandsko 1402. V drugih državah iznaša število 753 (na Švedskem) do 10 (v Bosni). Po 1 časnik imata Siam in Grönland. Prvi periodiški časnik je bil »Nieuwe Tygigen«, ki je začel izhajati l. 1605 v Antwerpnu.

—I. **Analfabeti med izseljenci v Ameriki**. Lani se je preselilo v Ameriko 760.590 oseb; od teh je bilo čez 14 let starih analfabetov 122.735 mož in 59.538 žen. Po narodnosti je bilo starih nad 14 let: Bulgarov, Srbov Črnogorcev 7893 (2971), Čehov 7475 (124), Kitajcev 1195 (129), Holandcev 10.766 (238), Hrvatov 16.945 (4479), Angležev 46.938 (343), Francozov 14.669 (1071), Nemcev 54.791 (2698), Židov 69.438 (16.771), Ircev 37.375 (444), Severnih Lahov 27.412 (1695), Južnih Lahov 138.467 (68.313), Madžarov 16.901 (1869), Poljakov 63.755 (21.590), Rusov 17.752 (6942), Rusinov 16.869 (7932), Skandinavov 41.132 (84), Skotov 22.015 (99), Slovakov 18.891 (4015). Števila v oklepajih označujejo analfabete. Južni Lahi, Poljaki in Židje so dali nad polovico vseh analfabetov.

—I. **Kako skrbje ruski samostani za prosveto**. Sinodalna kontrolna komisija je izdala izvestje o imetju, dohodkih in izdatkih ruskih monastirov. L. 1910. so imeli samostani 20,627.286 rubljev dohodkov in 18,679.846 rubljev stroškov. Največ stane vzdrževanje menihov (7 milijonov) in samostanov (8 milijonov). Za samostanske šole so izdali najmanj — samo 287.000 rubljev.

—I. **Šole za rdečkožce**. Kakor poroča »The Indian Leader« iz Las Angelesa, imeli so indijanski poglavarji shod, pri katerem so se posvetovali o šolstvu. Poglavar Odok je izvajal, da je znanje čitanja in pisanja za vsakega Indijanca prepotrebno; želeli bi bilo da se tudi deklice vpišejo v šolo. Gospodarstvo in sadjarstvo je mladim Indijancem posebno priporočati. Obenem so zahtevali poglavarji stroge mere proti pijačevanju. — torej kultura vedno dalje prodira tudi med divjimi narodi.

Razne vesti.

—I. **Alkoholizem na Francoskem**. Alkoholizem se na Francoskem zelo širi in senat je sprejel zakon o omejenju števila gostiln. Številke, s katerimi se je zakon zagovarjal, govore še prejasno. Pred zakonom l. 1880., ki dovoljuje prosto točenje, je bilo v republiki 354.000 gostiln, danes jih je 480.000, torej na 80 prebivalcev ena krčma. L. 1860. je prišlo na eno glavo 2.27 l alkohola, leta 1911. že 4.13 l, v nekaterih departementih celo 11 do 12 l. Posledice pa se kažejo v teh številkah: leta 1869. je bilo 135 umorov, lani 359; l. 1835. je bilo umobolnih 11.000, letos 75.000. Tudi število mož, ki so nespodobni za vojaščino, je strašno naraslo.

—1. „Potreba dela in vzajemne podpore“ se je glasil naslov naloge, za katero je bila razpisana londonskim učencem mestna štipendija. Mladi cinik je napisal: „Dokler so otroci majhni premišlujejo ljudje, kaj bi jim kupili. Bolj ko so otroci veliki, rajši jih imajo starši. Toda ko jim je 14 let in ko si morejo že sami stužiti kruh, tedaj jih imajo ljudje najrajši.

Mala poročila.

Tečaj za uporabo sadja in zelenjad priredi kranjska kmetijska šola na Grmu do 9. do 13. septembra s sledečim vzporedom: V **p**onedeljek 9. septembra od 2. do 4. ure: Pomen konzerviranja sadja in zelenjadi. Vzroki pokvarjenja sadja. — V **t**orek 10. septembra od 8. do 10. ure dopoldne: Kipenje. Kisanje zelenjadi. Konzerviranje zelenjadi v kozarcih in puščicah. Od 10. do 12. ure: Praktične vaje v šolski kuhinji. Popoldne od 2. do 4. ure: Naprava mezge (zalzna), mozge (povidla) in zdriza. Od 4. do 6. ure: Praktične vaje v šolski kuhinji. V **s**redo: 11. septembra od 8. do 10. ure dopoldne: Vlaganje sadja v kozarce (naprava kompota). Shranjevanje sadnih konserv. Od 10. do 12. ure dopoldne: Praktične vaje v šolski kuhinji. Popoldne od 2. do 4. ure: Naprava soka iz jagodičevja. Od 4. do 6. ure: Praktične vaje v šolski kuhinji. — V **č**etrtek 12. septembra: Dopoldne od 8. do 10. ure: Sušenje sadja in zelenjadi. Od 10. do 12. ure: Praktične vaje v sušenju. Popoldne od 2. do 4. ure: Obiranje in spravljajanje (shranjevanje) sadja. Vlaganje sadja v zaboje, košarice in sode v svrhu kupčije. Od 4. do 5. ure: Praktične vaje v sadovnjaku in sadni kleti. — V **p**etek dne 13. septembra: Dopoldne od 8. do 10. ure: Naprava sadjevca (mošta). Sestava sadja in mošta. Kipenje mošta. Naprava oceta. Od 10. do 12. ure: Praktično razkazovanje v vinski kleti. Popoldne od 2. do 4. ure: Ravnanje s sadjevcem, boleznimi sadjevca in ravnanje s pokvarjenim sadjevcem. Od 4. do 5. ure: Praktične vaje v vinski kleti. — Predavanja od 9. do 12. septembra so namenjena v prvi vrsti našim gospodinjam in dekletom. Tečaja se je udeležiti vseh pet dni ali pa tudi samo prve tri dni ali pa tudi zadnja dva dneva. Ker se sprejme z ozirom na praktične demonstracije le omejeno število udeležencev, se je treba prijaviti do 26. avgusta. Oddaljenim in podpore potrebnim udeležencem s Kranjskega, ki za podporo pravočasno prosijo, povrne ravnateljstvo stroške za pot do Novega mesta in za prehrano 2 K na dan. Vendar se izplača podpora le tistim, ki se jim je izrecno dovolila. Priglasilom je dostaviti tudi, katere dneve se misli dotičnik tečaja udeležiti.

—1. **Razpis daril za slike o zdravstvenih pravilih ali diagramih**, ki ponazorujejo nekatere zdravstvene zahteve, na pr. „zdrava stanovanja“, „nevarnost nečistosti“ itd. je obelodanila Narodna angleška liga za telesno vzgojo in poboljšanje zdravja. Cela vrsta daril je namenjena izdelkom otrok ljudskih šol, da bi se zbudilo v njih zanimanje za ta važna vprašanja. Otroški predlogi smejo biti vsake velikosti, na poljubnem papirju, izdelani črno ali belo ali pa z barvami, morajo obsegati tudi primerno besedilo in biti podpisani s polnim imenom učenca, kateremu je pridejati tudi addresso stanovanja in šole. (Česká škola).

—1. **Boj s pornografijo**. 14 držav se je spojilo v mednarodno konvencijo za boj proti pornografiji. Pristopili so Rusija, Nemčija, Avstro-Ogrska, Belgija, Brazilija, Dansko, Španija, Zedinjene države, Francija, Anglija, Laško, Holandija, Portugalsko in Švica. Konvencija-sestoji iz osmih članov. Vlade si bodo priobčevale vse odloke proti pornografiji in si bodo v boju proti temu zlu vzajemno pomagale.

—1. **Republika otrok** je najnovejša ameriška novost. 14—18letni otroci bodo imeli lastno državo na zemljišču, ki bo merilo 150 ha. Imeli bodo cerkev, šolo, sodišče, zapor, pekarno, trgovino, delavnice, tiskarno, bolnišnice, banko itd., skupno 25 hiš. Da bo imela republika avtonomijo, to se razume samo po sebi.